

**Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra psychologie Filozofické fakulty**

Sebeobraz osob s narcistickými rysy

Bakalářská diplomová práce

Autor: Marek Voitle
Vedoucí práce: doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc.

**Olomouc
2011**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a všechny použité prameny řádně citoval a uvedl.

V Olomouci 30.dubna 2011

Rád bych poděkoval panu doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc. za odborné vedení mé bakalářské práce, za inspirativní připomínky, plodnou kritičnost a cenné podněty. Také děkuji všem, kteří ochotně vyplnili dotazníky a poskytli tak důležitá data.

Obsah

Úvod.....	5
1 Teoretický modul o narcismu	7
1.1 Obecné pojetí narcismu	7
1.1.1 Diagnostické kritéria podle MKN-10	7
1.1.2 Diagnostické kritéria podle DSM IV-TR.....	8
1.2 Pojetí narcismu podle různých autorů	9
1.2.1 Sigmund Freud.....	9
1.2.2 Haydée Faimbergová	11
1.2.3 Erich Fromm	13
1.2.4 Karen Horneyová.....	14
1.2.5 Otto F. Kernberg.....	16
1.2.6 Heinz Kohut.....	18
1.2.7 Heinz–Peter Röhr.....	21
1.2.8 Rozdělení typů narcistické osobnosti podle Elinor Greenbergové.....	25
1.2.9 Kompromisní profil narcistické osoby podle citovaných autorů.....	26
2 Výzkumný modul	29
2.1 Kvantitativní část	30
2.1.1 Osobnostní inventář - PSSI.....	30
2.1.2 Výzkumný soubor.....	32
2.1.3 Vyhodnocení kvantitativní části	33
2.2 Kvalitativní část	35
2.2.1 Doložka s otevřenými otázkami	35
2.2.2 Výzkumný soubor.....	35
2.2.3 Vyhodnocení kvalitativní části	36
2.2.4 Porovnání sebeobrazu osob s narcistickými rysy	48
3 Diskuze	50
Závěr	52
Souhrn.....	53
Přílohy.....	56
Literatura.....	61

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybral téma o narcismu. Myslím, že narcismus, ne nutně ve své hraniční podobě, prostupuje čím dál tím sytěji moderní společností. Současné trendy mění hierarchii hodnot a podporují a podněcují svými ekonomickými nástroji a sociálními přístupy narcistické rysy v jednotlivci.

Dnešní psychiatrické a psychologické ambulance plní lidé s narcistickými rysy, ačkoliv své potíže a starosti přisuzují zcela jiným důvodům. Většinou nebývá diagnostikován narcismus jako porucha osobnosti, neboť vyhranění narcisté odbornou pomoc nevyhledávají. Lidé s narcistickou poruchou osobnosti přicházejí pro přidružené problémy, které bývají často důsledkem jejich narcistických sklonů. Často to bývají hluboké depresivní rozlady způsobené vnitřní izolací, pocitem prázdnoty. Obvykle zvládají svou práci a bývají i úspěšní, ale nepocitují štěstí, jako by ztráceli důvod žít. Své potíže definují skrz nesoulad v mezilidských vztazích, kde narážejí na nepochopení a odmítání. Dalo by se říci, že většinou přicházejí s manickými nebo depresivními poruchami, ale narcistické rysy mohou být v pozadí.

K tomuto tématu mě přivedlo i zjištění o nepřesné nebo neúplné informovanosti o narcistickém člověku. Většina z neodborné veřejnosti vidí narcistického jedince jako sebestředného, arogantního jedince stále vystavující svou domněnku o dokonalosti, avšak již opomíjejí nebo přehlížejí narcistického člověka vnímat i z druhé stránky – jeho vnitřní prožívání jako niterní prázdnotu, křehkou sebedůvěru nebo zranitelnost vůči pocitu hanby.

Narcistická tematika, podle mého názoru, prožívá určitou progresi a může být zajímavé porovnání profilu narcistického jedince podle teorie se skutečnou současnou osobou s narcistickými rysy.

Ve své práci jsem se zaměřil na sebeobraz osob s narcistickými rysy. V části teoretické budu zjišťovat důležité charakteristiky narcistického jedince od různých významných autorů a z mezinárodních manuálů pro klasifikaci nemocí. Z těchto charakteristik se pak pokusím vytvořit kompromisní profil narcistického jedince a zejména se zaměřím na ty, které specifikují sebeobraz.

Praktickou část tvoří výzkum a zde jsou formulovány výzkumné otázky. Výzkum rozdělují na kvantitativní a kvalitativní oddíl a jejich vyhodnocení bude zpracováno a popsáno zvlášť. V kvantitativní části bude použit osobnostní dotazník PSSI k „filtraci“ osob s narcistickými rysy. Do kvalitativní části výzkumu postoupí pouze ti respondenti,

kteří dosáhnou T-skóre na narcistické škále vyšší než 70 bodů. U těchto pak budou podrobně zpracovány doplňující otázky směřující k bližší identifikaci jejich sebeobrazu v narcistickém rámci. Doplňující otázky budou doložkou k osobnostnímu dotazníku.

Cílem práce bude porovnání sebeobrazu osob s narcistickými rysy podle názorů významných autorů s výpověďmi respondentů. Naleznu-li odlišnosti v těchto pojetích, pak se je pokusím interpretovat.

1 Teoretický modul o narcismu

Narcistická porucha osobnosti je obvykle charakterizována nadměrnými pocity sebedůležitosti, představou o vlastní privilegovanosti, vysokou potřebou obdivu, deficitem empatie k druhým, kteří jsou vnímáni jen jako nástroj pro vlastní cíle. Narcističtí lidé většinou závidí druhým jejich úspěchy, bývají přecitlivělí na kritiku, na kterou reagují intenzivní emoční reakcí a projevují se arogantním chováním. Prevalence narcistické poruchy se pohybuje v rozmezí 0,7 - 1 %, z toho mužů mezi 50 - 75 %, jak uvádí DSM IV (2000) a bývá komorbidní s depresivními projevy, impulsivním jednáním a závislostmi. Prozatím nebyl vytvořen výzkum, který by potvrdil nebo vyvrátil spojení s etnikem, sociálním nebo genetickým předpokladem k narcistické poruše. Mnoho autorů směřuje počátek patologického narcismu do dětského a adolescentního života jedince.

Léčba narcistické poruchy osobnosti je psychoterapeuticky dlouhodobá a úspěšné v ní bývají psychoanalytické a kognitivně-behaviorální směry v úvodních fázích s podpůrnou a expresivní terapií. Farmakoterapie je na místě v době dekompenzace do depresivní, úzkostné nebo somatoformní poruchy pro otupění bolestných emocí narcistického zranění.

1.1 Obecné pojetí narcismu

1.1.1 Diagnostická kritéria podle MKN-10

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10) nemá pro narcistickou poruchu osobnosti samostatnou kategorii a patří spolu s pasivně-agresivní poruchou do tzv. jiných specifických poruch osobnosti (F60.8).

Tento manuál definuje narcistickou poruchu jako projevy trvalého velikášství a nadměrné pozornosti věnované sebehodnocení. Pro splnění diagnózy narcistické poruchy osobnosti musí být splněna hlavní kritéria pro specifické poruchy osobnosti a u jedince musí být zaznamenáno alespoň pět z následujících charakteristik:

- (1) velikášská představa o vlastní důležitosti (např. jedinec přeceňuje dosažené úspěchy a svoje vlohy, očekává, že bude považován za lepšího, než jsou ostatní, aniž by tomu odpovídaly výsledky jeho činnosti);
- (2) zaujetí fantaziemi o absolutním úspěchu, moci, vlastní skvělosti, kráse nebo ideální lásce;
- (3) víra, že je „zvláštní“ a jedinečný a že může být pochopen a být ve spojení opět pouze se zvláštními nebo vysoce postavenými lidmi nebo institucemi;
- (4) potřeba nekonečného obdivu;
- (5) představa o zvláštní privilegovanosti, neoprávněné očekávání zvláště slibného způsobu léčby nebo automatického splnění jeho přání a očekávání;
- (6) využívání interpersonálních vztahů ve svůj prospěch tak, že využívá výsledků jiných osob k dosažení vlastních cílů;
- (7) chybění empatie, váhavost a neochota rozpoznat nebo se vžít do pocitů nebo potřeb jiných lidí;
- (8) často závidí jiným nebo věří, že jiní závidí jemu;
- (9) arogantní, zpupné chování nebo přístupy.

1.1.2 Diagnostické kritéria podle DSM IV-TR

DSM IV-TR - Diagnostická a statistická příručka duševních poruch (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders), 4. vydání, (textová revize známá jako DSM IV-TR) je manuál, který vydává Americká psychiatrická asociace a je používán jako standardní klasifikace duševních poruch ve Spojených státech a byl vydán v květnu 2000. Narcistická porucha je v něm zařazena do skupiny B (cluster B) s označením 301.81 vedle antisociální osobnostní poruchou, borderline osobnostní poruchou a histriónskou poruchou osobnosti. Narcismus je zde popisován jako „plně pervazivní model grandiozity (ve fantazii nebo chování)“ (American Psychiatric Association, 2000, s.728). Lidé s touto poruchou trpí nedostatkem empatie a mají nekonečnou potřebu být obdivováni. Začátky potíží jsou zaznamenány v období dospívání a projevují se v různých kontextech prožívání a chování.

Pro diagnózu je třeba splnit minimálně 5 z těchto znaků:

- (1) Jedinec grandiózní smysl self-významu (např. zveličuje úspěchy a talent, očekává uznání jako nadřazený bez přiměřených úspěchů);
- (2) je posedlý fantaziemi neomezeného úspěchu, moci, kráse nebo ideální lásce;
- (3) je přesvědčen, že je zvláštní a jedinečný a očekává, že tak bude chápán, připouští spojení pouze se zvláštními nebo vysoce postavenými lidmi;
- (4) požaduje přílišný obdiv;
- (5) považuje se za natolik oprávněného, že jeho požadavky musí být automaticky splněny, vyžaduje speciální zacházení;
- (6) využívá mezilidských vztahů k uspokojení vlastních cílů;
- (7) trpí deficitem empatie, není schopen nebo ochoten uznat pocity druhých;
- (8) často trpí závistí druhým a domnívá se, že je mu záviděno;
- (9) v chování je povýšenecký a arogantní.

1.2 Pojetí narcismu podle různých autorů

Když Paul Näcke vymezil narcismus jako druh „sexuální perverze“, „při níž dospělé individuum vlastní tělo zahrnuje všemi projevy něžnosti, které bývají obvykle adresovány cizímu sexuálnímu objektu“ (Freud, 1991, s. 293), zřejmě netušil, jakou diskuzi tím započíná. O několik let později zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud začlenil narcismus jako jeden z hlavních pojmů do své teorie libida a tím ho natrvalo uvede na scénu psychologických věd. Jeho pojetí se ukázalo jako zásadní a ovlivnilo celou řadu autorů, kteří na něj více či méně kriticky reagovali. Některé významné autory a jejich zajímavé názory nyní přiblížím.

1.2.1 Sigmund Freud

Příborský rodák byl česko-rakouský lékař a psychiatr. Vytvořil teorii psychoanalýzy.

Freud Näckeho slova o narcismu doplňuje: „V takto vybudované teorii má narcismus význam úchylny, jež pohltila celý sexuální život příslušné osoby, a platí pro něj

proto také ta očekávání, s nimiž ke studiu všech úchylek přistupujeme. Naléhavý motiv k tomu, abychom se zabývali představou prvotního a normálního narcismu, se objevil, když byl podniknut pokus uvést chorobu dementia praecox nebo schizofrenii do souladu s předpokladem daným teorií libida. U takových pacientů, pro něž jsem navrhl označení parafrenici, se objevují dva základní charakterové rysy: velikášství a odvrát jejich zájmu od vnějšího světa (od osob a věcí). V důsledku druhé z těchto změn se vymykají možnosti ovlivňování psychoanalýzou, stávají se nevyhláditelnými našimi silami“ (Freud, 2002, s.129).

Normálně je v dospělosti libido zaměřené na objekty, od nichž si slibuje ukojení potřeb. Freud nazývá narcismem stav, kdy jsou objekty opuštěny a na jejich místo je dosazeno vlastní Já. Takové směřování libidinózní energie na vlastní osobu a tělo je charakteristické pro každého jedince na úrovni autoerotického uspokojování sexuálních potřeb. Jde o původní a obecné nastavení psychiky - primární, plný nebo též raně infantilní narcismus, kdy jsou jáské zájmy a libido nerozlišitelně spojeny v plně soběstačném Já. Teprve později se má pomocí výchovy k principu reality vyvinout z narcismu láska k objektům. Další část narcistického libida je převedena do nově vytvořeného ideálního Já - superega či Nadjá, ve kterém jedinec nadále miluje a prožívá představu vlastní dokonalé osobnosti. Časem se k této struktuře připojí i ideály promítané rodiči a dítětem zvnitřněné.

Přestože je velká část libida i nadále v dospělosti vázána na Já, jeho přeměna na libido objektní a zpět není obtížná. Děje se tak například každé noci, kdy spící opětovně zažívá stav blažené izolace plně na Já obráceného libida, tolik podobný nitroděložnímu životu. Freud považuje spánek za léčivou funkci narcismu. Narcismus vnímá jako „libidinózní doplněk egoismu“ (Freud, 1991, s. 294). Freud popisuje rozdíl mezi egoistickým jedincem a neurotickým narcistou v potřebě libidózního obsazení k objektům. Zatímco egoistický jedinec udržuje pouto k objektům pro uspokojení potřeb svého Já, neurotický narcista setrvává v nezávislé sebezáchově a takovou potřebu ani nemá. Jeho Já souzní s NadJá a v případě uspokojení potřeb má v záloze i velkou dávku agrese. Okolím bývá vnímán jako opora nebo je nenáviděn za pohrdající egoismus. Buď je tedy vůdcem nebo porušuje pravidla.

Narcistické libido zrozeno ze sekundárního narcismu naráží na nemožnost směru k objektům a tím se shromažďuje v Já. Libidem nafouknuté Já se pak stane chorobným. Tento proces je podobný mechanismu vytěsnění. Postupné pohlcování libidózního obsazování objektů v Já narcisty postupně zapříčiní grandiozitu.

Sekundární narcismus možno najít i u rodičů, kteří na své dítě kladou vysoké nároky a požadavky. Přijímají pouze jeho kladné vlastnosti, zveličují je k dokonalosti a zcela popírá nedostatky cokoli negativního. Rodiče pod záštitou přání, aby se jejich dítě mělo lépe, často projikují do svých dětí své neuskutečněné představy a vlastní nesplněné sny. Nemají pro něj platit žádné zákony ani omezení, ať již lidské nebo přírodní.

Narcistické neurózy (narcismus, psychotické poruchy, těžkou depresi, schizofrenii) považuje Freud za neanalyzovatelné. Jejich libido je zcela odkloněno od objektů a domnívá se, že „můžeme přes zed' nanejvýše zvědavě nahlédnout, abychom vyslídili, co se za ní děje“ (Freud, 1991, s.298). U přenosových neuróz (neurotických poruch, hysterii) příležitost vidí, protože u nich ještě existuje nějaká část libida, která je schopna přenosu na cizí objekty, což mohlo být vodítkem při psychoanalytické terapii.

Podle Freuda tedy všichni procházíme primárním narcismem - období, kdy jako děti věříme, že jsme onnipotentní. V průběhu kontaktu s okolím své přesvědčení modifikujeme. Nedochozí-li však k uspokojení potřeb nedostatkem empatie a péče nebo ztrácíme-li lásku rodičů, může dojít k narušení vývoje. Pak se naše Já nevyvíjí normálně a obrací se od objektů k sobě. Tehdy se začíná rozvíjet sekundární, patologický narcismus a libido je pohrouženo do sebe a trvale odvráceno od vnějších objektů. Taková osoba je potom grandiózní, milující jen sebe a podle Freuda neanalyzovatelná.

1.2.2 Haydée Faimbergová

Soudobá francouzská psychoanalytička.

Láska, kterou ego k sobě samému (jako k jednomu z objektů) a k ostatním objektům chová a která má základ v mylné představě, že je středobodem všeho, je láska narcistická. Vztahuje se k samotné konstituci ega. Její hlavní rysy jdou vystihnout následujícími větami: „Miluji, tedy jsem. Nenávidím, tedy jsi.“ (Faimberg, 2001, s.15). Na základě principu libosti/nelibosti jedinec zavrhuje nepříjemné a přisuzuje mu charakter ne-Já. Zároveň vyhledává příjemné a prohlašuje to za část Já. To ale nestačí, protože přitom touží i po uznání druhých kvůli sebeutvrzení, i když bude celou dobu hlásat a věřit ve svoji naprostou soběstačnost. “Vidíš, jak si sám vystačím. Miluj mě za to“ (Faimberg, 2001, s.27). Podle Faimbergové je základ narcismus v tom, že „narcistický vztah k objektu nestrpí na objektu nic než to, co poskytuje slast.“ (Faimberg, 2001, s.16) Jakákoliv jinakost

druhého je vnímaná jako nepřijatelná a proto ji neuznávána. Samotný vznik narcismu je ale úzce svázán se vztahem generace rodičů a generace dětí.

Střed generací je zvláštní forma identifikace, během které se osudy rodičů nepozorovatelně „zasouvají“ do života jejich dětí a závažným způsobem ho mění. Její průběh je určen dvěma funkcemi – přivlastňovací a vměšovací. Rodič si přivlastňuje vše, co je podle něj dobré a co si zaslouhuje být milováno. Prohlašuje to za svůj majetek, za svoji součást. Dítě k takto odštěpené a odcizené části vlastního Já nemá přístup a často ani neví, že mu chybí. Vměšovací funkce slouží k vytěsnění všeho, co rodič u sebe nedokáže přijmout a také toho, co pochází od dítěte a on s tím nesouhlasí. Pocit vlastního, a dá se říct i vědomého, Já dítěte vzniká zážitkem negativního vymezení ze strany rodičů – „To, co vidím přicházet od tebe, dítě, nenávidím; a navíc na tebe naložím vše, co u sebe nedokážu akceptovat: ty, dítě budeš mým ne-Já.“ (Faimberg, 2001, s. 17) Obě funkce jsou příznačnými rysy narcistické regulace dětí – „(rodiče) nemohou své dítě milovat, aniž se jej zmocní, a přiznat mu nezávislost, aniž je začnou nenávidět a podmaní je vlastnímu příběhu nenávisť.“ (Faimberg, 2001, s. 18) Narcisticky působící rodiče nemusejí mít nutně reálnou podstatu. Mohou být nahrazení „vnitřními“ rodiči, kteří mají velmi blízko k Freudovu konceptu superega a kteří nad dítětem vládou i po smrti reálného vzoru. A protože je narcistická regulace vlastně rodinný systém, i samotní rodiče jsou pod nadvládou vlastních rodičů. Sřetu generací se tak účastní tři generace.

Pro zařazení narcismu do psychoanalytické teorie zavádí Faimbergová pojem oidipovská konfigurace. Ta je svým pojetím širší než oidipovský komplex. Zahrnuje v sobě jak nevědomá přání smrti a incestu vlastní oidipovskému komplexu, tj. vztah dítěte k rodičům, tak i představu dítěte, jak jej rodiče uznali v jeho jinakosti a co pro ně znamenalo, že jej měli, tj. vztah rodičů k dítěti. Je základem strukturujícím psychiku. Oidipovský otec zakazuje jen jednu ženu a nechává prostor pro jiná sexuální přání. Naproti tomu narcistická dimenze oidipovské konfigurace je založena na iluzi, že „existuje jediný psychický prostor, v němž trvale existuje jediný erotický objekt ...náležící narcistickému otci, který ...vládne nad tímto jedinečným prostorem a rozhoduje o tom, kdo co bude mít.“ (Faimberg, 2001, s.35) Narcistický rodič nedovolí dítěti vybudovat si vlastní psychický prostor, ve kterém by mohlo vyřešit oidipovský komplex. Narcistickým odporem dítě chrání klamnou iluzi všemocnosti a brání se před oidipovskými konflikty, které by v konečné fázi vedly k uznání nedotknutelnosti a cizí moci nad žádaným objektem – nad matkou. Z tohoto pohledu narcismus předchází oidipovský komplex.

Rodiče podle Faimbergové ve svém chování předávají svým dětem narcistický styl fungování na principu polarity libosti a nelibosti, co je líbivé jsem Já a ostatní přesouvají do ne-Já. Taková osobnost je roztržena, neboť touží po sebeutvrzení, i když věří v soběstačnost. Zdravý narcismus Faimbergová uznává jako zdravou sebelásku, avšak je-li příliš vystupňovaná jde o patologický narcismus. Psychoterapeutický přístup je založený na rekonstrukci Já a může být úspěšný pouze tehdy, bude-li vytvořeno vlastní Já, které odsune ne-Já přiřazené rodiči. Náhledem na vlastní schopnosti bude možné pracovat s představami všemohoucnosti a naleznout vlastní identifikaci.

1.2.3 Erich Fromm

Americký psycholog, humanistický filozof a sociolog německého původu byl jedním ze zakladatelů neopsychoanalýzy.

Fromm připouští, „že narcismus je nejranější stadium lidského vývoje a kdo se v pozdějším životě k tomuto narcistickému stadiu vrátil, je lásky neschopen; v extrémních případech je chorobomyslný“ (Fromm, 1996, s. 60). Stejně jako schizofrenik i narcista vnímá pouze jediný svět, vnitřní svět plný vlastních pocitů a potřeb, utápí se ve vlastní představivosti o sobě a postrádá kontakt s okolím.

V narcismu se pro Fromma skrývají „všechny formy ješitnosti, sebeobdivování, sebeuspokojení a sebeglorifikace. Ztotožňuje narcismus s asociálním individualismem“ (Fromm, 1996, s. 61). Narcismus popisuje jako protipól jakékoli lásky k člověku, avšak připouští lásku k sobě jako normální. Tvrdí, „že pokud miluji sám sebe, nemiluji jiné, avšak sebeláska není totéž co sobeckost“ (Fromm, 1996, s.62). „Sobecký člověk není schopen milovat druhé ani sám sebe a tento nedostatek něžnosti vůči okolí i sobě je jedním z výrazů jeho nedostatku tvůrčí síly, cítí se nicotný a zklamáný. Je proto nutně nešťastný a úzkostlivě se snaží urvat ze života uspokojení, v jehož dosažení si sám brání. Zdá se, že příliš pečuje o sebe, ale ve skutečnosti se jen neúspěšně pokouší zakrývat, že o své skutečné já nepečuje“ (Fromm, 1996, s.62-63).

Podle Fromma „je narcismus jeden z nejdůležitějších zdrojů obranné agrese a je manifestovanou grandiozitou“ (Fromm, 1996, s.66 a s.68). U narcisty dochází k dvojímu extrémnímu vnímání. Důležitost má pouze to, co je s ním spjato, zatímco vše ostatní je víceméně nedůležité, čímž ztrácí objektivní posuzování reality. Bezpečnost narcistický jedinec cítí ve vlastním subjektivním tvrzení o své dokonalosti, nadřazenosti a

výjimečnosti. Má-li v reálném světě nějaký úspěch, dojde k blaženému uvolnění jeho narcismu, neboť mu okolí potvrdí jeho dokonalost a tímto pocitem se zcela sytí.

Narcismus je podle Fromma protipólem lásky k člověku, avšak nejde o sobeckost, neboť je narcista schopen částečně lásky k sobě. Dodává, že dnešní člověk je hnán (narcistickou) společností k narcistickým rysům, protože tato společnost uznává a vyzdvihuje pocity obdivu a slávy. Člověk s narcistickými rysy je samolibý a zabředá do individualismu a druhé selektuje podle přínosu a uspokojení vlastních potřeb.

1.2.4 Karen Horneyová

Americká psycholožka a psychiatricka německého původu byla spoluzakladatelkou neopsychoanalýzy a založila Americký institut psychoanalýzy.

„Dva hlavní intrapsychické konflikty způsobené systémem pýchy - ústřední vnitřní konflikt¹ a konflikt mezi ideálním (pyšným) a aktuálním (opovrženímhodným) Já²- svírají jedince, aby hledal jejich vhodná řešení“ (Horneyová, 2000, s.9). Možnosti, jak se vyrovnat s těmito konflikty jsou tři a jsou spojené se základními pohyby – (1) sebezapírání se při směřování k lidem, (2) expanze proti lidem a (3) rezignace a stáhnutí se od lidí. Obvykle „zdravý“ jedinec disponuje pohyby ve všech těchto směrech, avšak neurotický jedinec je schopen výběru pouze jednoho.

Narcistický typ stejně jako perfekcionista a agresivně mstivý typ využívá expanzivního řešení. Takoví jedinci bývají dominantní, mají potřebu mít vše pod dokonalou kontrolou, vědět se vždy rady a být připraveni. Pýchou všech expanzivních typů je intelektuální síla, bdělost, spravedlivost, prozíravost a schopnost přenést se přes zranění a utrpení. Přináší jim to pocit nadřazenosti. Vyhledávají prostředí, kde jsou obdivováni. Věnují se jedinečným a neobvyklým koníčkům, u kterých očekávají obdiv ostatních. Nepřichází-li, druhými opovrhují a podezřívají je z žárlivosti a často pak takové aktivity opouští pro nové, lukrativní. Kritiku v žádném případě nepřijímají a reagují na ni protiúderem. Základním kamenem a přesvědčením narcistického jedince je „Já mám sílu a nikdo mě nezraní“ (Horneyová, 2000, s.11). Takoví jedinci se ztotožňují se svým ideálním

¹ Konflikt probíhající mezi systémem pýchy a pravým Já – tj. mezi neurotickými a zdravými, destruktivními a konstruktivními silami.

² Konflikt mezi tím, jaký by jedinec chtěl být na základě přesvědčení „měl bych“ systému (systému pýchy) a jak se aktuálně prožívá se všemi i domnělými nedostatky a chybami.

Já. Usilují perfekcionalisticky zvládat jakékoli životní situace a zcela se vyhýbají pocitu bezmoci, který by mohl zapříčinit pochybnosti o vlastním dokonalém Já. Působí jako nadřazené bytosti.

Horneyová popisuje narcistu jako jedince, který je zcela pohlcen svým zidealizovaným Já a ukáží se jeho obdivem. Tento přístup mu poskytuje větší sebevědomí, než mají ostatní neurotické poruchy. On ví, že je takový. Dokáže nepřetržitě mluvit o svých jedinečných vlastnostech, názorech a objevech. A stejně tak vyžaduje i nekonečné ujišťování sebe sama prostřednictvím obdivu a oddanosti. Je velmi produktivní, mívá pestré aktivity. Neexistují pro něj žádné limity, neboť by tím ohrozil svou domnělou dokonalost, proto také bývají jeho aktivity pestré, ale zároveň proměnlivé. Umí se rychle nadchnout, avšak jeho zájem brzy opadá. Podobně tomu bývá i ve vztazích, kde se prezentuje jako ideál a svým šarmantním vystupováním chce zanechat dojem. Cílem však je získání obdivu a jakmile jej dosáhne vyhřívá se na jeho výsluní, nezdědka pak svůj zájem přesměruje k dalšímu „triumfu“. Za jeho tolerantností vůči nedokonalosti ostatních se skrývá ujištění o vlastním dokonalém obraze. „To je i důvodem jeho šlechetnosti, schopnosti pomáhat, činit úsluhy, lichotit a projevovat falešné city. Ovšem jen za předpokladu nekonečného vděku a bezpodmínečné lásky. Kritiku vnímá jako zraňující ponížení. Vyvolává v něm odpor a vztek. Odchází pak ze vztahů k jiným lidem, kteří mu lépe rozumějí - lichotí. Bývá proto hodně osamělý“ (Horneyová, 2000, s. 174). Ačkoliv je jeho „měl bych“ systém velmi neúprosný, je pro něj typické, že se problémů zbavuje s naprostou přirozeností, jednoduchostí a elegancí - „Jeho schopnost přehlížet vlastní nedostatky nebo je měnit ve ctnosti, se zdá být neomezená.“(Horneyová, 2000, s.172) Přesto v něm neustále zní potlačované tóny sebedohrdání a sebenávist, které v případě delších a opakovaných neúspěchů vedou ke sklíčenosti a pesimismu. Cítí se pak unavený a vyčerpaný. Pokud působí jako nespolehlivý, bezohledný či zneužívající, není to tím, že by se tak choval úmyslně či programově. Myslí si, že je natolik důležitý, aby měl všechna privilegia.

Podle Horneyové vzniká narcismus z konfliktu mezi ideální (pyšným) a aktuálním (opovrženímhodným) Já, kdy je tento konflikt řešen expanzivně, tedy pohybem proti lidem. Narcistický jedinec se ztotožňuje se svým ideální Já a jeho nutkavou potřebou je zvládat svůj život dokonale. Přestože je přesvědčen o své dokonalosti a výjimečnosti je křehký vůči mínění a chování okolí. Je závislý na pozornosti a obdivu a citlivý vůči kritice. Za každou cenu se vyhýbá stavům bezmoci, což by přineslo zranění a pochybnosti o své

dokonalosti. Horneyová připouští stavy sklíčenosti, avšak depresi a prázdnotu (jako ostatní autoři) nezmiňuje. Terapeutickým přístupem je možné hledat pravé Já, učit se řešit konflikty, avšak problém narcisty je v tom, že se bojí opustit trvale své „narcistické obranné mechanismy“, aby neztratil svou vnitřní byt' falešnou ale jedinou hodnotu. Proto je skeptická k úplné korekci narcistické osobnosti.

1.2.5 Otto F. Kernberg

Psychoanalytik a představitel směru psychologie objektivních vztahů.

Kernberg zdůvodňuje pocity prázdnoty a rozpad narcistické osobnosti tím, že narcismus je orientován na vnitřní objekty. Domnívá se, že ego splývá s ideálním obrazem rodičů. Narcismus pokládá na spojnici mezi psychózou a neurózou, blíže k psychóze (ego je zde rozpadlé) jako hraniční fenomén. Přibližuje narcismus ke schizoidnímu fenoménu a schizofrenii a podobnost vidí v osamocení, chladnosti, rezervovanosti a asociálnosti. Bývá tomu tak již od 3 let dítěte, kdy lze uvažovat o patologickém narcismu. Dodává, že existuje souvislost mezi schizoidními a narcistickými jevy, neboť v obou případech jde o jistou odtažitost jedince od společnosti, problémy v navazování důvěrných vztahů, deficitní empatii.

Kernbergova představa self je podobná Freudově představě Ega. Self je závislé na nevědomí, které působí konstantně na mentální funkce. Patologický narcismus je reflektován libidinózními investicemi chorobné struktury. Narcistická osobnost je zužována devalvaným self, které je spjato s agresí. Reálné objekty zapříčiňují narcistická zranění a proto s nimi patologické self nevytváří vztahy, projikuje se na jiné objekty. Kernbergovy myšlenky o narcismu ovlivnila Mahlerova teorie separačně-individualizačního procesu dítěte. Mahlerův koncept ukazuje, jak dítě prochází jednotlivými fázemi (normálním autismem, normální symbiózou) a separačními subfázemi individua (rozlišováním, zkoušením, sblížením, konsolidací) a získává tak stabilní self. Kernberg vidí problém v nezvládnání sblížovací subfáze a proto v ní zůstává upoutáno. Dítě kolem 14. měsíce (hranice mezi subfází zkoušení a sblížení) začíná chodit, poznává svět a nové zkušenosti v něm vyvolávají grandiózní a onnipotentní pocity blízké narcismu. Pokud dítě nezvládne subfázi sblížovací, ve které poznává hranice svých možností a zažívá frustraci, může se vrátit do předcházející subfáze zkoušení, která mu zachovává pocity velikášství a všemohoucnosti. Zda se začne vytvářet normální nebo patologický narcismus,

bude záležet na tom, jak se bude vyvíjet vztah reprezentace self a reprezentace objektu. Patologický narcismus je určován pudovým konfliktem týkající se libida i agrese.

Osoby s narcistickými rysy mívají problémy ve vztazích přátelských i milostných. „Mnoho z těchto osob se nikdy nezamilovalo. Jsou promiskuitní a mají intenzivní pocit frustrace a netrpělivosti, pokud se sexuálních objektů nemohou okamžitě zmocnit, mohou vypadat jako zamilovaní, ale nejsou. To vyjde najevo v jejich nezájmu, jakmile se svého objektu zmocní. Některé narcistické osobnosti jsou schopny i idealizace druhého člověka, jež přesahuje z těla na celou osobu, ovšem tento zájem je jen přechodný a omezují ho nevědomé mechanismy obranného znehodnocení“ (Kernberg, 1999, s. 92).

Narcistický jedinec při vstupu do partnerského vztahu často idealizuje milovaný objekt skrze tělesný obdiv, materiální jmění, moc a tyto atributy se postupně začlení do self. Je neschopen empatie a nerozumí tak partnerovi, ve vztahu se objevuje nuda a frustrace. Bojí se závislosti a v případě problémů vztah rychle ukončuje.

Někteří „těžce inhibovaní narcistní muži, kteří se žen bojí, případně kteří trpí impotencí jako přímým následkem tohoto strachu, svůj strach v průběhu korekce částečně zmírní a pak se stanou sexuálně promiskuitními. Agují tím jednak hledání láskyplného vztahu a jednak potřebu odštěpit od tohoto hledání svou nevědomou agresi vůči ženám“ (Kernberg, 1999, s. 183). Ať už si narcistický jedinec vybírá partnera podobného vlastnímu obrazu nebo z úmyslem méně atraktivního vzhledu, vždy dbá, aby jej v ničem nepřevyšoval. Takový vztah by vedl narcistickou osobnost k neustále frustraci z nedokonalosti.

Některé narcistické ženy si mohou vybírat muže, kteří se chovají nadřazeně, aby tím uspokojovaly vlastní narcistickou potřebu. Některým ženám zase vyhovuje „když jsou samy tou, která tahá za neviditelné nitky, uspokojuje to jejich narcistické potřeby a kompenzuje nevědomou závist mužům, zatímco sexuální promiskuita u mužů je převážně narcistického typu, sexuální promiskuita u žen může mít buď narcistický, nebo masochistický původ“ (Kernberg, 1999, s. 166-7). Narcistické ženy mají dva odlišné vztahy k dětem. Některé se obávají mít děti, neboť mají strach s omezení, dítě na nich bude závislé. Jiné po nich touží právě proto, aby na nich byl někdo závislý. Nejsou však schopny empatie a vnitřní život dítě nedokáží podporovat, dochází ke generačnímu přenosu narcistické patologie. Také muži s narcistickými rysy mívají odmítavý vztah k dětem, mají strach z jejich závislosti a postrádají citovou investici.

Kernberg se shoduje s ostatními autory v přenosu narcismu z rodičů na děti. Narcismus pokládá na spojnici mezi psychózou a neurózou jako hraniční fenomén. Narcistické osobnosti trpí roztržitostí ega, strachu ze stárnutí a postrádají empatii. V mezilidských vztazích tápou a vyhledávají si partnery z potřeb jejich narcistické poruchy. K uspokojení dochází jen částečně a pociťují frustraci a omezení. V roli rodičů selhávají nedostatkem citové péče a přenášejí narcistickou patologii na dítě, chovají se hyperprotektivně podmiňující závislost nebo naopak nenávistně. Kernberg věří v pozitivní terapeutické účinky prostřednictvím interpretovaného skrytého nepřátelství a větší šanci dává klientům mezi čtvrtým a pátým decenniem.

1.2.6 Heinz Kohut

Americký psychoanalytik původem s Rakouska byl představitel proudu Selfpsychologie.

Během raného psychického vývoje dítěte se procesem rozlišování Self a nonSelf za pomoci selektivního zahrnování a vylučování struktur utváří zárodek nukleárního Self. V něm se nachází pocit, že „jsme nezávislým centrem iniciativy a vnímání“ (Kohut, 1991, s.69). společně s prožitkem jednoty a kontinuity těla a mysli. Přirozeně se vyvíjející nukleární Self je svou povahou trvalým a soudržným psychickým nastavením. Přitahuje k sobě základní nadání a dovednosti, které prostřednictvím úzkého propojení s ideály a ambicemi rozvíjí ve směru nukleárních idealizovaných cílů. Jeho působením vzniká ústřední sektor osobnosti³, oblast ve které poznáváme sami sebe jako stejného člověka - svoji kontinuitu v čase.

Upevnění vznikajícího Self probíhá cestou zrcadlicího a idealizovaného selfobjektu - objektů, ke kterým se Self vztahuje. Těmi jsou zpočátku rodiče. Zrcadlicí selfobjekt - obvykle matka, dovoluje dítěti se sebou splýnout, empaticky reaguje, odráží a posiluje jeho ambice. Vede k ustanovení soudržného, grandiózně - exhibicionistického Self. I idealizovaný selfobjekt - otec, dovoluje splývání a empaticky reaguje na potřebu idealizace, získání a upevnění ideálů a idealizovaných schopností. Výsledkem jeho činnosti

³ Specifický, energetický, napjatý oblouk od nukleárních ambic přes nukleární dovednosti k nukleárním idealizovaným cílům, představující proudění skutečné psychické aktivity. Jedinec je puzen svými ambicemi a veden svými ideály (Kohut, 1991, s.70)

je pevné, idealizované rodičovské imágo⁴. Self, které se takto vyvíjí, je schopné procesem transmutující internalizace⁵ proměnit archaickou grandiozitu a přání splynout s idealizovaným selfobjektem „ve spolehlivou sebeúctu, reálné ambice a dosažitelné ideály“ (Kohut, 1991, s.39). Nedostatky působení jednoho selfobjektu mohou být kompenzovány druhým selfobjektem. Poruchy Self vznikají jako následek částečného anebo úplného selhání obou selfobjektů. Takového jedince Kohut označuje jako „tragického člověka“. Ten se sice snaží vyjádřit svoje nukleární Self a naplnit ideální cíle, ale jeho nedostatky zastiňují úspěchy.

Kohut rozlišuje dvě skupiny poruch Self. Sekundární poruchy jsou způsobeny akutními nebo chronickými reakcemi pevně ustanoveného Self na změny v prožitcích nebo na prožitky specifického nebezpečí. Do skupiny primárních poruch patří psychózy, borderline stavy, schizoidní a paranoidní osobnost, ale také narcistická porucha osobnosti spolu s narcistickou poruchou chování. První tři poruchy se vyznačují trvalým nebo dlouhodobým rozpadem, oslabením či vážnou deformací Self. Jedinci s borderline stavy nachází řešení v překrytím defektního Self obrannými strukturami. Schizoidní a paranoidní osobnosti se snaží trvalému ohrožení Self zabránit psychickou distancí od druhých pomocí emočního chladu a plachosti v prvním případě a za přispění hostility a podezřívavosti v druhém případě. Kohut považuje tyto poruchy za v podstatě neanalyzovatelné.

Obě narcistické poruchy (osobnosti a chování) mají společný projev v dočasném rozpadu, snížení nebo deformovanosti Self. Rozlišení je v úrovni narušení Self coby důsledku neempatického chování rodičů. Zatímco člověk s narcistickou poruchou osobnosti prošel ač neúplným ustanovením kompenzačních struktur Self a došlo tak k částečnému splynutí se selfobjektem, člověk s narcistickou poruchou chování o tuto příležitost přišel. U první poruchy převládají autoplastické symptomy v podobě přecitlivělosti vůči nevšímavosti a přehlížení provázené touhou po stálých reakcích a ujišťování. Také se objevují hypochondrické stavy a depresivní epizody spojené nehodnotností a zavržením. U druhé poruchy vystávají aloplastické symptomy jako je perverzní sklony, delikventní chování a závislosti.

Zrod narcistické poruchy má základ v nedostatečné nebo neempatické odezvě selfobjektů na primární potřeby dítěte. Potřeba idealizace a potřeba zrcadlení je opětována oběma selfobjekty nepřiměřeně, nedostatečně, nadměrně nebo zcela jinak. Dítě tak není

⁴ Prototyp nebo obraz uchovaný v nevědomí a přenášený na jiné osoby než původní, ovlivňující vnímání jedince, jeho představy i city, atd. (Hartl, 2005, s. 225)

⁵ Proces spouštěný částečnou a dočasnou frustací důvěry dítěte v empatickou dokonalost selfobjektů, budující struktury nutné pro toleranci odkladu uspokojení potřeb (Kohut, 1991, s.52)

sladěno se selfobjekty a nemá nad nimi ani přiměřenou „kontrolu“. Zažívá cyklicky desintegrační úzkost, nevědomý a neuchopitelný strach ze ztráty Self, která mu způsobuje těžká zranění. Dochází k hlubokému vyčerpání ustanovujícího se Self, které je prožíváno jako prázdné a rozdrobené. Sekundární defenzivní a kompenzační struktury poskytují náhradu ztracené jistoty a ošetření defektů. Defenzivní struktura nedostatky pouze překrývá a narcistická osobnost se pak projevuje pseudovitálně, bouřlivým vzrušením a bipolárními postoji „všechno vs. nic“. Kdežto kompenzační struktura vytváří zástupné prvky chování a prožívání. Udržujícím faktorem poruchy zůstává obava z hlubokého zranění, která je zakořeněna v archaické nevyvinuté struktuře Self. Zároveň ale jedinec neustále prahne po neuspokojených potřebách a přítomnosti selfobjektu, který by uspokojení poskytl. Takto fungující Self je defektní a snadno podléhá oslabení, regresi a fragmentaci nebo reaguje vztekem v případě možné ztráty vytouženého selfobjektu a opakování zranění.

I Kohut vidí zrod narcismu v dětském věku, kdy selfobjekt uspokojoval potřeby dítěte neadekvátně - moc, málo nebo zcela jinak než dítě žádalo. Kohut rozděluje narcistickou problematiku na narcistickou poruchu osobnosti a narcistickou poruchu chování, které mají společný projev v dočasném rozpadu, snížení nebo deformovanosti Self. Rozlišení je v úrovni narušení Self coby důsledku neempatického chování rodičů. Člověk s narcistickou poruchou osobnosti prošel ač neúplným ustanovením kompenzačních struktur Self a došlo tak k částečnému splnutí se selfobjektem, na základě toho reaguje citlivě na kritiku vlastní osoby, touží po neustálém potvrzování důležitosti, trpí depresí, deficitními pocity vlastní hodnoty a sklony k hypochondrii. Člověk s narcistickou poruchou chování neprošel vůbec ustanovením kompenzačních struktur Self a důsledkem toho mívá sklony k perverzním, delikventním projevům a různým druhům závislostí. Kernberg nepopírá určitý stupeň zdravého narcismu. Jedinec s narcistickými rysy neustále komihá mezi pocitem grandiozity a pocitem vnitřní prázdnoty. Kohut připouští možnost terapeutického působení ke korekci narcistické poruchy, avšak složitost vidí v narcistické struktuře, kterou jedinec ze strachu před ublížením nebude chtít opustit. Při terapii je nezbytné, aby jedinec měl dostatek času sblížit se zralou organizací selfobjektu. Empatické působení analytika by mělo směřovat k zrcadlení sebeprožívání na klienta.

1.2.7 Heinz–Peter Röhr

Německý pedagog a psychoterapeut zabývající se závislostmi a narcismem.

Röhr se domnívá, že je-li jedinec v dětství vystaven nedostatkem pozornosti, sebezpotvrzení a uspokojování potřeb „stahuje se do *splendid isolation*, nádherné nadřazené izolace, na základě motto: 'Nikoho nepotřebuji, jsem mnohem lepší než osoba, od které bych měl očekávat lásku, jsem sám svým ideálem'“ (Röhr, 2001, s. 28) a „Nenávidím tě za to, že mi nedáváš to, co mi přísluší, ale neukáží ti, že něco potřebuji“ (Röhr, 2001, s. 28). Také podle Röhra matka sehrává hlavní roli při vzniku narcismu. „Jestliže matka reaguje na dítě špatně, přehnaně nebo vůbec nereaguje, dítě se cítí opuštěné, dotčené a osamělé a stáhne se do svého vnitřního světa velikášských fantazií“ (Röhr, 2001, s. 31). Někdy jsou manipulativní přístupy matky přehlédnutelné, avšak snaží se dítě co nejvíce zarámovat do své vlastní představy. „Nezřídka se cítí životem podvedena a je odmítavá – ovšem skrytým, podprahovým způsobem. Dítěte zhusta zneužívá pro své cíle, například aby se dobře vyjímal, aby byla obdivována kvůli jeho nadprůměrným schopnostem, které staví na odiv. Pozorujeme také silné zdůrazňování vnějších aspektů, zejména tělesné krásy dítěte“ (Röhr, 2001, s. 29).

Jelikož se dítěti nedostává opravdové sebelásky a utvrzování ve svébytnosti, ale je podřízeno požadavkům matky, uzavírá se i se svými city do „železných kamen“, jak metaforuje Röhr, a získává obranu proti Selbst. „Kvůli ochraně Selbst vznikl mechanismus rozštěpení na černou a bílou. Všechno, co by pravé Selbst mohlo ohrozit, je odráženo, přemáháno a znehodnocováno – je to černé, špatné, zlé a chybné. Všechno, co grandiózní Selbst podporuje, potvrzuje a pomáhá mu, je vítáno a idealizováno. Člověk v železných kamnech sám sebe nedokáže vnímat ve své celosti. Ale ani jiné osoby není schopen vidět takové, jaké skutečně jsou, a proto jim neumí opravdu porozumět. Každého posuzuje vždy jen podle jednoho vzorce: Je pro mě, nebo proti mně“ (Röhr, 2001, s. 29)? Narcistický jedinec trpí neukojitelnou potřebou lásky a „jeho životní motto proto často zní: 'Musím toho hodně vykonat, abych byl milován.'“ (Röhr, 2001, s. 33). Honí se za svou představou o dokonalosti. Vnitřní nedostatky jsou zastíněny potřebou obdivu a nekonečných potvrzení lásky.

U zdravých jedinců (se „zdravým“ narcismem) probíhá napětí mezi skutečným Selbst a ideálním Selbst, avšak nesnaží se být dokonalí, připouští si možnosti selhání. Narcistické osobnosti toto napětí neprožívají a pociťují vnitřní prázdnotu. Ztotožňují se

s ideálními představami o sobě . V takto vytvářeném grandiózním Selbst není místo pro nic záporného, to je vytěsněno a projikováno na ostatní a narcistické osoby se tak vzdalují realitě. Ztrácejí také reálnou představu o sobě. Vzhledem k tomu, že jsou velice podezřívavý (stále sledují ohrožení), nemohou uvěřit opravdovým náhlostem, které směřují k jejich osobě nikoli výkonům. Z čehož plyne i vysvětlení jejich závislosti na pracovních výsledcích. „Stále větší množství práce, úspěchů a majetku znamená uklidňující prostředek, který se pokládá jako závoj kolem zraněné duše, ale nikdy nepřivede bolest k tomu, aby konečně odzněla. Ta hluboká rána se nechce zahojit, neboť čím výše člověk stoupá, tím zřetelnější je, že se blíží ztroskotání. Toto je zkušenost lidí, kterým svět leží u nohou, kterým se dostává obdivu a bezmezných úcty, u nichž se však nic nemění na jejich nevnitřnějším utrpení. Vnější úspěch nechává ještě zřetelněji vyvstat emocionální nouzi. Není nic nudnějšího než úspěch. Propast mezi vnějším bohatstvím a vnitřní chudobou je stále hlubší, a tím i nesnesitelnější“ (Röhr, 2001, s. 68). Z pocitů vnitřní prázdnoty a úzkosti utíkají k závislostem nebo také workoholismu nebo pestrým aktivitám..

Častokrát se utápí ve smutku, avšak skutečné pocity smutku a radosti jsou jim cizí. „Radost u těchto lidí působí zpravidla předstíraně zdvořile, jako maska. Zlost a nenávisť jsou ústřední pocity, které jsou podprahově pociťovány téměř neustále. Zvláště dojde-li k příkoří, může vztek překypět a může dojít k naprosté ztrátě kontroly“ (Röhr, 2001, s. 90). U druhých záměrně hledají slabá místa, kterých by v budoucnu mohli využít ke svému prospěchu.

Narcismus u žen a narcismus u mužů vnímá Röhr odlišně. Doposud byl zmiňován převážně mužský. Společným faktorem obou narcismů je původ ve vztahu s rodiči, kteří mají potíže s dětmi navázat skutečný emočně sytý kontakt, rozdílem pak je mechanismus ženského narcismu. Jejich osobnost se nemůže svobodně rozvíjet. „Otec, který ji k sobě příliš připoutal, ji nedokáže propustit, protože se sám děsí osamělosti“ (Röhr , 2001, s.117). Narcistické ženy „se především nenaučily rozvíjet své skutečné silné stránky, protože se obávaly, že by pak už nebyly milovány. Obětovaly své pravé Selbst, jejich cílem je líbit se, být dokonalá, a věří, že například tělesná atraktivnost nebo být ideální partnerkou je důležitější, než být autentická a živá. Ztratily spojení s vlastními pocity, neustálé přetěžování u nich vede k psychosomatickým onemocněním nebo psychickým poruchám, jako jsou poruchy spánku či příjmu potravy, chorobné náruživosti, migrény, chronická úzkost stupňující se až k panice, pocity nesmyslnosti a prázdnoty, deprese“ (Röhr, 2001, s.123). Narcistické ženy se drží hesel: „Jen když jsem dobrá dcera, mám právo existovat. Musím toho hodně vykonat, abych byla milována“ (Röhr, 2001, s.124).

Podle Röhra lze terapií očekávat určitou korekci narcistické poruchy, avšak půjde o časově náročný proces, který zřejmě nepovede k úplné „úzdavě“. Domnívá se, že některé narcistické projevy se po čase objeví znovu. V rámci terapie je podstatné zaměřit se na obnovu sebecitu. „V terapeutickém procesu je důležité nejen zranění porozumět, ale také vyléčit vnitřní obrazy otce a matky. I když matka nebo otec působili krajně negativně, a bohužel tomu tak někdy je, je nezbytné vytvořit pozitivní obrazy rodičů. Nestačí jen zranění rozpoznat, neboť pouze to by sebecit nezlepšilo“ (Röhr, 2001, s.128). Velkou pomocí jsou při řešení vztahu k vnitřním rodičům imaginační cvičení.

V sebezkušenostních terapeutických skupinách je narcistická osobnost konfrontována s realitou, má za podpory terapeuta a zkušeností ostatních členů skupiny možnost připouštět své pravé Já. Mezi hlavní obavy narcistické osobnosti je strach z ublížení, ten je však nezbytné překonat, aby se dostal ke svému pravému Já. Narcistická osobnost v terapii zažívá bolesti a úzkosti, reaktivaci problematických mezilidských vztahů. „Pro člověka v železných kamnech je těžké připustit si svou zranitelnost, bude se pokoušet zakrývat své slabosti, bude popírat, že v něm jako silný pocit pracuje závist. Pomocí své silné nedůvěry se bude chránit před opravdovou účastí nebo láskou. Cítit se slabý a potřebný, toužit po lásce a náklonnosti se zdá nesnesitelné, protože to znamená být závislý na druhém člověku. Proti tomu se musí bránit“ (Röhr, 2001, s. 74). Je třeba mu vytvořit atmosféru pochopení, aby se postupně viděl v reálném světle. Když si začne připouštět i své slabé stránky, začne být blíž i ostatním a bude jim lépe rozumět. Postupně dochází k poznání vlastního Já bez narcistických brýlí a připouští si vlastní nedokonalost. „Jen člověk, který převzal odpovědnost za svůj život, je schopen sebelásky. K tomu patří, že se naučil chápat své osobní drama. Přinejmenším musí mít ponětí o tom, že jeho utrpení začalo již velmi brzy a sám nebyl schopen stát se jiným, než jakým se stal“ (Röhr, 2001, s. 101). Měl by se řídit novým mottem: „Pro to, abych byl milován, nemusím dělat nic! Místo: Pro to, abych byl milován, toho musím mnoho udělat“ (Röhr, 2001, s. 100).

Často si narcistická osobnost nepřipouští pocity prázdnoty a deprese a vyhledání pomoci pro ně znamená připustit závislost, vděčnost a slabost, což jsou stavy pro narcistu nepřijatelné. Když už do terapeutické skupiny vstoupí, zůstanou oblečeni ve své narcistické obraně a o chod skupiny se jakoby nezajímají. Jsou přesvědčeni, že jsou nadřazení a ostatních jich nejsou hodni, ale ve skutečnosti zastírají strach z ublížení. Někteří narcisté se ve skupině chovají opačně, stahují na sebe pozornost, aby tím uspokojili potřebu pozornosti a obdivu. Obvykle však nehovoří o svých problémech, ztratili by tak fasádu dokonalosti.

V terapii ženskému narcismu je hlavním úkolem odhalení deficit, rozpoznání zablokovaných citových sfér a prožívání v dětství nepřipustných pocitů zlosti, nenávisti a hněvu. Narcistické ženy se příliš podřizovaly očekávání svého otce a nyní se učí samostatnosti, říkat „ne“ a nepřijímat neoprávněné požadavky. Učí se vytvářet prostor pro vlastní rozhodování. „To je nejprve spojeno se snášením pocitů strachu a viny. Je tu pak stísněná otázka: 'Stojím ještě za něco, když nevyhovuji požadavkům druhých? Udělají mi něco? Mám z nich ještě strach? Strach z nevypočitatelných intrik – bude proti mně zase něco zosnováno, předhodí mi to pak? Napadnou mě?' To je hlavní úzkost, protože člověk se necítí schopen útokům čelit. Nestát za nic není jen negativní - kdo za nic nestojí, toho si nikdo nevšimne, nenapadne, ani obětím beránkem se nestane“ (Röhr, 2001, s.124)!

Röhr se domnívá, že mechanismus a narcistické chování je rozdílné u mužů a žen a proto narcismus rozděluje. Společným faktorem je vznik v dětství, kdy narcistická osobnost prožila zranění nedostatkem pozornosti, sebepotvrzením a uspokojováním potřeb. U mužů se narcistické projevy ukazují v bezedné potřebě obdivu, touze po uznání a úspěchu, bývají nejistí, úzkostní a depresivní, mívají potíže ve vztazích. Často utíká k různým závislostem (alkohol, drogy, promiskuita). Narcistické ženy se staly obětí rodičů, kteří trpěli strachem ze ztráty vlastní role, bály se osamocení. Projevy narcismu se objevují zaměřením na vnější krásu, uspokojování potřeb ostatních, snahou zalíbit se a obětováním se druhým. Přenesením na další generaci je pravděpodobné. Ne zřídka trpí psychosomatickými onemocněními, poruchou příjmu potravy, migrénami a úzkostnými stavy. Terapeutické intervence jsou možné, avšak v podstatě celoživotní. Narcistické osobnosti svou problematiku tají, pomoc je pro ně ponižující a zavazující a ztratili by o sobě pocit dokonalosti a moci. Röhr doporučuje sebezkušenostní terapeutické skupiny, kde v zástupných scénářích mohou prožívat kritické odezvy i lásku a tím dosahovat skutečného sebepoznání a poznání druhých v reálném pohledu. Ženy směřují terapii k samostatnosti a učí se říkat „ne“.

1.2.8 Rozdělení typů narcistické osobnosti podle Elinor Greenbergové

Elinor Greenbergová je současnou americkou psychoterapeutičkou.

Greenbergová také rozděluje narcismus na zdravý a patologický. Zdravý narcismus vnímá jako smysl pro pozitivní vnímání sebe, který bere v úvahu své silné i slabé stránky osobnosti v realistické rovině. Tím, že dochází k realistickému sebepoznání, není zdravý narcismus závislý drobných selháních ani příliš ohrožen míněním ostatních.

Zatímco defenzivní narcismus v sobě zahrnuje „užívání arogantní a nadřazené fasády, aby se zakryly a kompenzovaly pod tím ležící pocity bezcennosti a neadekvátnosti. Vysoké sebevědomí je ve skutečnosti mělká iluze, která se snadno rozplyne, pokud ostatní nepotvrdí narcisovi pocit vlastní důležitosti.“ Sejme-li se veřejně fasáda, narcistický jedinec upadá v zahanbení a sebenenávistné deprese, ze které uniká jen tím, že obviní a napadne pocit sebehodnotí jiného člověka.

Narcistickou osobnost Greenbergová diagnostikuje na základě tří kritérií. Narcistickému jedinci schází schopnost regulovat vlastní sebeúctu vnitřními prostředky. Narcisovu sebeúctu přirovnává ke rtuti ve venkovním teploměru, který tím vystihuje neobyčejnou citlivost k drobným nedostatkům. Druhým kritériem je to, že narcistická osobnost má dva shodně extrémní a nerealistické pohledy na sebe, které se střídají v závislostech na okolnostech. Vnímá se jako naprosto výjimečný, dokonalý nebo naopak bezcenný, nicotný. „Většinu své energie spotřebují na udržení svého defenzivního pocitu dokonalosti, protože bez jeho ochrany upadají do bolestných pocitů sebenenávistné deprese, kterou charakterizují pocity extrémní hanby a ponížení.“ Třetím zásadním kritériem je, že udržení sebeúcty je pro narcistickou osobnost primární životní cíl. Svě vztahy zakládá pouze na zvýšení své hodnoty, pouze s těmi, které vidí jako „zvyšovače“ sebeúcty. S tím pak udržují přátelství a idealizují si je. Ostatní ignorují a přehlížejí. Drží se hesla „každý je v životě použitelný a zaměnitelný“. Tímhle pohledem vnímají svět. Každého zařadí do hierarchie podle klíče (moc, peníze, prestiž).

Greenbergová dělí narcistické osobnosti do tří hlavních typů: exhibicionistický, „closet“ a toxický narcismus. Rozdíl je podle reakce na to, když se něco nedaří. Exhibicionistický obviňuje druhé, aby nemusel obvinít sebe. „Closet“ obviňuje sebe, aby si uchoval své idealistické vidění druhých. Toxický se snaží rozložit druhé.

„Exhibicionistický má podtypy: Gucci (nosí okázalé oblečení, spojování s významnými osobami), Resume (kroky podnikají s ohledem na to, jak to zapůsobí na

druhé, zejména ty, které respektují), Martyr (zaměřuje se na to, jak strádá; tím je výjimečný), Superman (ochraňuje druhé a nemá čas na svůj soukromý život, kterému se tak vyhýbají), Svatý (dokonalejší veze Supermana). Hlavní cíle exhibicionistického typu jsou dosažení vysokého statutu, pocit výjimečnosti, perfektnosti, uznání druhých. Mezi jeho hlavní obrany patří grandiozita, znevažování druhých, spojování s lidmi vysokého statutu. Nejhorší ránou je přirovnání k průměrnosti.

Closet narcista se zaměřuje na druhé a cítí se nejistě pokud se zaměří na vlastní cíle, neboť se obávají z veřejného ponížení. Mají fóbii z pozornosti přímo na sebe. Jeho podtypy jsou: perfektní sekretářka (obětuje službě svůj vlastní život), nejlepší přítelkyně slavné osoby (obdivující stín, který tajně doufá, že získá tajemství popularity a sebevědomosti) student pátrající po rádci (vidí se jako trvale nepřipraven k převzetí zodpovědnosti za svá rozhodnutí, proto neustále hledá jistější autoritu, která mu bude radit a vést laskavým způsobem), dokonalé dítě (hraje obdivující zrcadlo), věrný sluha (spojuje se s statutem osoby, pro kterou pracuje). Mezi hlavní cíle patří potěšit druhé, najít rádce a nebýt centrem pozornosti.

Toxičtí narcisté jsou velmi soutěživí lidé. Možnost jak se cítit lépe, když se naruší grandiózní obrany, je ponížit a zničit druhé. Jsou posedlí žárlivostí a závistí k těm, kteří mají něco, co oni nemohou mít. Greenbergová jim říká „exhibicionista, který selhal“. Podtypy toxického narcisty jsou: zneužívající choť (s ponížením se dostává dominancí na své ženě), zneužívající rodič (úspěchy jejich dětí jim způsobují pocity méněcennosti, aby se těmito pocity vyhnuli, snižují a zastrášují své děti). Toxičtí narcisté mají tajný strach z toho, že je druzí lidé veřejně poníží.

1.2.9 Kompromisní profil narcistické osoby podle citovaných autorů

Prozatím jsme se věnovali narcistickým osobám z pohledu vnějšího i vnitřního, tedy typickým znaků určujících jejich způsob chování a vztahům k druhým lidem a uspořádáním sil a motivů v jejich vnitřním světě. Ještě chvíli budeme oba pohledy sledovat, avšak začneme si již více všimnout vnitřního světa narcisů, což je jedním z hlavních úkolů této práce. Zmiňovaní autoři se víceméně vyjadřují k oběma světům. Přehled o hlavních znacích a charakteristikách narcismu od těchto autorů vidíme v tabulce č.1. Charakteristické znaky jsou seřazeny podle diagnostických manuálů a zvýrazněné označují ty, kterým se nadále budeme věnovat ve výzkumné části.

Tabulka č.1: Vybrané charakteristiky narcismu v pojetí různých autorů a manuálů

Charakteristický znak	Autor (manuál)								
	Freud	Faimbergová	Fromm	Horneyová	Kernberg	Kohut	Röhr	MKN-10	DSM IV-TR
Krása, dokonalost, výjimečnost	A		A	A			A	A	A
Nepřekonatelnost	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Velikášství	A	A	A	A	A	A	A	A	A
Nadměrná sebedůležitost	A	A	A	A		A	A	A	A
Fantazie o úspěchu	A		A					A	A
Touha po ujišťování		A		A		A	A	A	A
Citlivost na kritiku	A	A			A	A	A		
Pocity prázdnoty					A	A	A		
Zamilovanost do sebe	A	A			A		N		
Využívání druhých		A					A	A	A
Deficit empatie	A	A		A	A	A	A	A	A
Potřeba nekonečného obdivu		A		A					A
Arogance					A			A	A
Zlost a agrese		A			A	A	A		
Deprese						A	A		A
Hypochondrie, strach ze stáří		A			A	A	A		
Vznik v dětství	A				A	A	A		A
Původce rodiče	A	A		A	A	A	A		
Možnost léčby	N	A		A	A	A	A		

Pozn.: A = Ano; N = ne;

Pokusme se nyní na základě přehledu vytvořit kompromisní profil narcise, který zřejmě nebude vyhovovat všem teoretickým pojetím, ale získáme tak částečně jednotný obraz narcistické osobnosti. Většina psychologů a psychiatrů vidí základní kameny narcistické poruchy v dětství a někteří dokonce označují rodiče jako původce z důvodu

nepřiměřené péče (nadměrné nebo nedostatečné). Dítě se nenaučilo, jak to má vypadat, když má člověk někoho rád. Obrátilo se tak k sobě a středem zájmu se stalo vlastní Já. Vliv na zrod a udržování narcistického jedince má i společnost, případně její konzumní přívlastek. Jelikož se dítě obrátilo ve větší míře ke svým zájmům, do svého vnitřního světa, a druhé používá ke svým potřebám, nerozumí sociální vztahům. Chybí mu empatie, nerozumí pocitům druhých a tak začíná mít potíže v mezilidských i sexuálních vztazích. Přesto je závislý na oceňování a nekonečném ujišťování o vlastní důležitosti a hodnotě. Má potřebu stále něco dokazovat a vyžaduje od druhých lásku. Citlivě reaguje na kritiku vlastní osoby, často agresí na druhé nebo i na sebe. Trpí velikášstvím a je přesvědčen o své jedinečnosti, jedině on je dokonalým, nepřekonatelným, všemocným a mnohdy i krásným. Cítí se prázdný a stále se snaží někomu něco dokazovat. Mívá deprese právě z pocitů prázdnoty, nepochopením druhými lidmi.

Mnoho autorů připouští narcismus v normální i patologické formě, je na kontinuu mezi normalitou a patologií. Možnost nápravy připouští, ale jde o dlouhou a složitou cestu, neboť narcismus tvoří hradby, obranné strategie, před připuštěním si zraňujících a bolestných pocitů nedostatečnosti a nedokonalosti. Jen Freud se domníval, že narcis není analyzovatelný a jedinou možnost viděl v uzdravení láskou, což může být hrozbou pro partnerství s narcistickou osobností..

2 Výzkumný modul

Hlavními cíly mé bakalářské práce je zjištění sebeobrazu osob s narcistickými rysy a porovnání teoretických znaků sebeobrazu narcisů se zjištěnými daty z výzkumu téhož charakteru. Budeme se tedy zabývat osobami, které v osobnostním inventáři - PSSI dosáhli extrémně vysokého T-skóru (nad 70) na škále narcismu. U takových respondentů pak zpracujeme *doložku* obsahující doplňkové otázky, které přiblíží jejich sebeobraz. Výsledky poté porovnáme s charakteristickými znaky pro narcistickou poruchu od uvedených autorů z teoretického modulu.

Zodpovíme tedy otázky:

- Jaký je sebeobraz osob s narcistickými rysy v hrubém rámci u zkoumaných osob podle vybraných charakteristik?
- Je-li, pak jaký je rozdíl v hlavních znacích narcistického sebeobrazu mezi pojetím autorů z odborné literatury a zjištěnými znaky u narcistických osob?

Jak už jsme si nastínili, výzkum se tedy dělí na dvě části, kvantitativní a kvalitativní. V kvantitativní části, podrobíme všechny respondenty testem – PSSI: osobnostní inventář. Jak říká Ferjenčík (2000, s.245): v kvalitativním výzkumu jsou události „zkoumány podle možností v celé své šíři a všech možných rozměrech a navíc je aspirací pochopit všechny tyto rozměry integrovaně - v jejich vzájemných návaznostech a souvislostech“. Kvalitativní část výzkumu zaměříme na zpracování doplňkových otázek (*doložka*), sestavených k přiblížení sebeobrazu, u *klíčových* respondentů (T-skór nad 70). Kvantitativní výzkum je podle Ferjenčíka (2000, s. 245) „reduktivním zkoumáním, kdy výzkumník stojící před mnohorozměrností objektu zkoumání si uvědomuje nemožnost zachytit ji přesně ve všech jejích podobách a vybírá proto jen některé z nich a ty potom pečlivě studuje.“ K prozkoumání a pochopení podstaty jevů, o nich už něco víme a chceme získat detailnější informace se užívají kvalitativní metody. Snažíme se získat co nejvíc informací o nízkém počtu objektů.

Výzkum může vypadat tak, že se odehrál ve dvou časových termínech, kdy v prvním byl respondentům rozdán test osobnostního inventáře a po jeho zpracování se z něj vyčlenili *narcističtí* respondenti, se kterými by byli v druhém termínu absolvovány doplňující otázky k přiblížení sebeobrazu, ale (bohužel) není tomu tak. Byl to sice původní plán výzkumu, avšak k jeho realizaci nemohlo dojít pro časové omezení examinátora

(schůzky s konkrétními respondenty) a také pro obavy z neochoty na straně respondentů setkat se tváří v tvář a případnou časovou investici. Proto jsem výzkum redukoval na jeden termín, kdy respondenti odpovídali na test i doplňující otázky v rámci jediného souboru. I tady však vzniklo časové omezení. Délka celého testového souboru by se měla pohybovat kolem 60 minut, což bylo časové maximum, které byli respondenti ochotni investovat. Když uvážíme, že jen test PSSI trvá přibližně 40 minut, pak pro kvalitativní část již zbývá asi 20 minut, čímž se vyvíjí tlak na počet otázek a jejich případné zodpovídání.

Zpracování výzkumu probíhalo ve dvou kolech na *principu síta*, jímž byl osobnostní inventář (1. kolo). Do zpracování v druhém kole se dostali jen ti respondenti, kteří dosáhli extrémně vysokého T-skóru.

2.1 Kvantitativní část

Kvantitativní část slouží k identifikaci osob s narcistickými rysy. Ke zjištění osob s narcistickými rysy použijeme osobnostní inventář PSSI. Kromě toho nám data poslouží k rozložení narcistických osob ve zkoumaném souboru, o něm v příslušné podkapitole. Dotazník PSSI vypracovali všichni dotázaní respondenti a u těch, kteří dosáhli extrémně vysokého T-skóru (nad 70) zpracujeme i doložku s doplňujícími otázkami.

2.1.1 Osobnostní inventář - PSSI

Inventář PSSI byl nejvhodnější jako kritérium (technika sběru dat) pro výběr narcistických osob, jednak proto, že obsahuje škálu narcismu a zároveň je standardizován i v českých podmínkách pro věkové skupiny 18-25 let a 25 a více let a navíc je jeho délka administrace s dostupných dotazníků nejkratší (do 40 minut).

Autory jsou Julius Kuhl a Miquel Kazén, do české verze přenesl a pomocí německých norem a českých výsledků upravil v roce 2002 Josef Švancara. Autoři vytvořili „sebeuposuzovací inventář stylů osobnosti a poruch osobnosti, který kvantifikuje relativní vyhraněnost osobnostních stylů, chápaných jako nepatologické varianty poruch osobnosti, jak jsou popsány v psychiatrických diagnostických manuálech“ (PSSI, 2002, s.7). Tvůrci PSSI předpokládají, „že ke každé z klinických kategorií poruch existuje analogický osobnostní styl. Příslušná porucha skýtá zajímavou heuristickou výchozí základnu pro měření každého stylu: pomáhá identifikovat jádro konstruktů odpovídající nepatologické

osobnostní dimenzi. Tato výchozí základna pro konstrukci PSSI se opírá o předpoklad, že patologické vystupňování dává zvláště zřetelně vyniknout podstatným určujícím rysům určitého fenoménu“ (PSSI, 2002, s.8). PSSI slouží zejména pro identifikaci individuálního stylu, typického pro určitého jedince nebo k identifikaci stylů, v jejichž rámci se určitý jedinec může profilovat.

Dotazník je určen pro adolescenty a dospělé, obsahuje 140 položek (viz příloha č.1). Na každou položku respondent odpovídá označením hodnoty na připojené škále (0 = určitě ne/ 1 = spíše ne/ 2 = spíše ano/ 3 = určitě ano) podle toho, na kolik vystihuje jeho názor. Výstupem je vyhodnocení profilu na 14 škálách: sebejistý (osobnostní styl)/disociální (porucha analogická k danému osobnostnímu stylu), nedůvěřivý/paranoidní, rezervovaný/schizoidní, sebekritický/sebenejistý, pečlivý/nutkavý, intuitivní/schizotypní, optimistický/rapsodická, ctižádostivý/narcistická, kritický/negativistická, loajální/závislá, impulzivní/borderline, příjemný/histriónská, klidný/depresivní, ochotný/ obětující se.

Hrubý skór PSSI tvoří součet bodů pro každou ze 14 škál, z nich každou reprezentuje 10 položek, tyto hrubé skóry se převádějí podle normovaných tabulek na percentily a T-skóry, přičemž pro psychopatologii lze považovat skór 70 a vyšší. Pro diagnostiku však nestačí. Jako zdůrazněný styl osobnosti můžeme interpretovat T-skór 60-70. V tabulce č. 2 uved'me respondenty, je jich 12, kteří dosáhli T-skórů vyšších než 70 a kteří budou v kvalitativní části dále zpracováváni. Rozmezí „zdůrazněného osobnostního stylu“ dosáhlo 41 respondentů (z toho 33 mužů a 8 žen) z celkového počtu 189 dotazovaných osob.

Tabulka č.2: Respondenti s podezřením na psychopatologii na škále narcismu

Kód	Pohlaví	T-skóre
SŠ_010	Muž	76
SŠ_085	Muž	76
SŠ_090	Muž	76
FN_001	Muž	74
FN_002	Muž	74
SŠ_056	Muž	73
SŠ_068	Muž	73
SŠ_069	Muž	73
SŠ_101	Muž	73
SŠ_103	Muž	73
OU_007	Žena	71
OU_051	Žena	71

Pozn. Kód určuje školu (nemocnici) a číslo konkrétního respondenta v dané instituci; SŠ = Střední škola informatiky; FN = Fakultní nemocnice (hospitalizovaní pacienti); OU = Ostravská univerzita sociálně-zdravotní fakulta.

2.1.2 Výzkumný soubor

Výběr respondentů, kterým byl zadán inventář PSSI, byl veden pomocí prostého výběru. Prostý záměrný výběr „spočívá v tom, že bez uplatnění dalších specifických metod či strategií vybíráme mezi potenciálními účastníky výzkumu (tj. účastníky splňující určité kritérium nebo soubor kritérií) toho, který je pro účast ve výzkumu vhodný a současně s ním také souhlasí“ (Miovský, 2006, s.136). Také bylo využito metody příležitostného výběru, která spočívá v tom, že získáváme účastníky výzkumu během jeho realizace podle příležitostí. „Není tolik důležitá konzistence těchto konkrétních strategií, ale to, aby získávání nových účastníků bylo dostatečně efektivní z hlediska jejich počtu, bohatosti, a především teoretické saturace“ (Miovský, 2006, s.134).

Postupoval jsem tak, že jsem kontaktoval vedoucí pedagogické pracovníky středních a vysokých škol a využíval jejich nabídky k získání respondentů. Nakonec jsem se dohodnul se střední průmyslovou školou elektrotechniky a informatiky, konkrétně s pátými ročníky, a se zdravotně-sociální fakultou, konkrétně s 3. ročníkem. Na střední školu jsem opakovaně docházel do hodin předmětu společenských věd a v případě

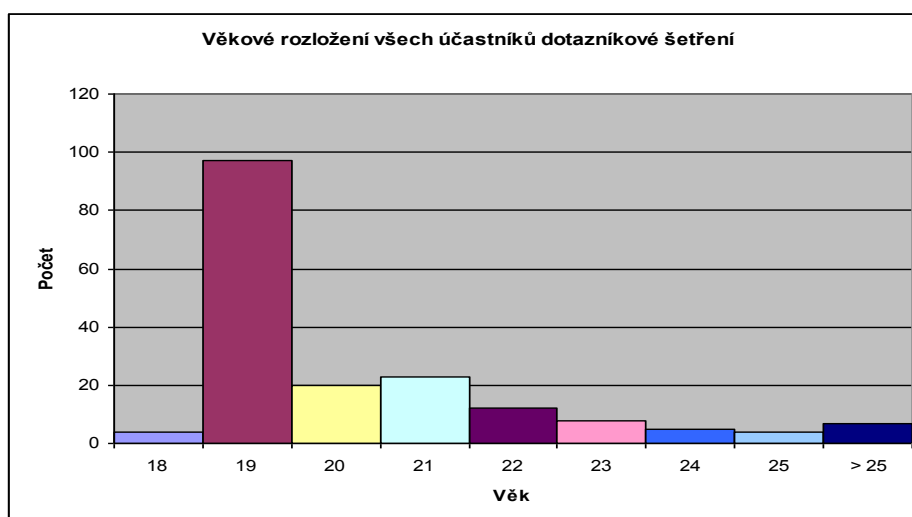
zdravotně sociální fakulty mi bylo darováno část výukového cvičení. Ani v jednom případě nebyli respondenti předem informováni o tématu výzkumu. Vždy jsem uváděl stejné instrukce: „v dotazníku ani v otevřených otázkách doložky nejsou žádné správné či špatné odpovědi ... příliš dlouho nad odpověďmi nepřemýšlejte, nejlepší bývá první odpověď, ... „výzkum je anonymní a do hlavičky dotazníku zapište pouze pohlaví a věk“ ... pracujte samostatně, v případě potřeby se mě zeptejte“. U dotazníku byly uvedeny obdobné instrukce (viz příloha č.1).

Ve výzkumném souboru se objevili studenti posledního 5. ročníku střední školy a třetího ročníku vysoké školy a někteří hospitalizovaní pacienti ve fakultní nemocnici.

2.1.3 Vyhodnocení kvantitativní části

Celkem vypracovalo osobnostní inventář PSSI 189 respondentů, z toho 50 žen a 139 mužů. Respondenti pocházeli z 3. ročníků vysoké školy ze sociálním zaměřením, z 5. ročníku střední školy se zaměřením na informatiku a několik hospitalizovaných klientů fakultní nemocnice. Devět dotazníků bylo z výzkumu vyjmuto, pro chybné a neúplné vyplnění. Průměrný věk byl 20,5 let, nejmladšímu účastníkovi bylo 18 let a nejstaršímu 44 let.

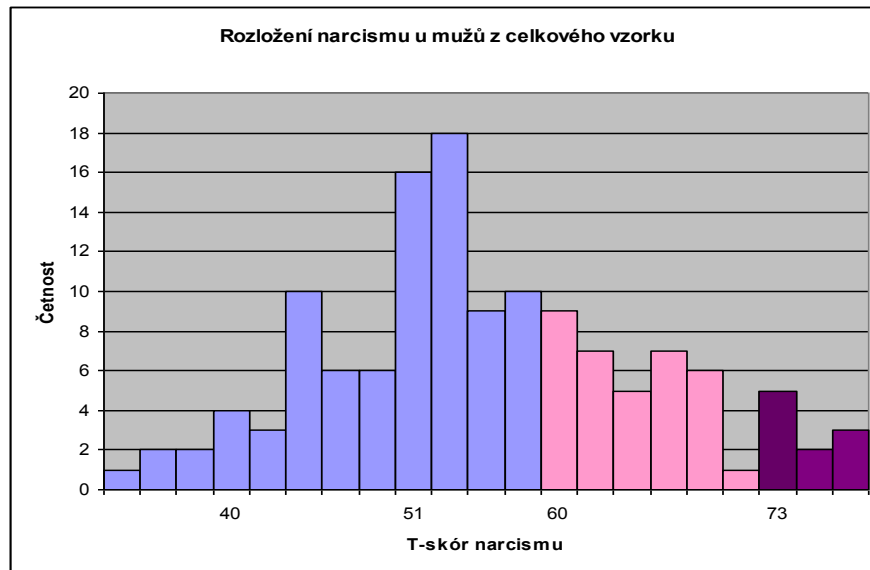
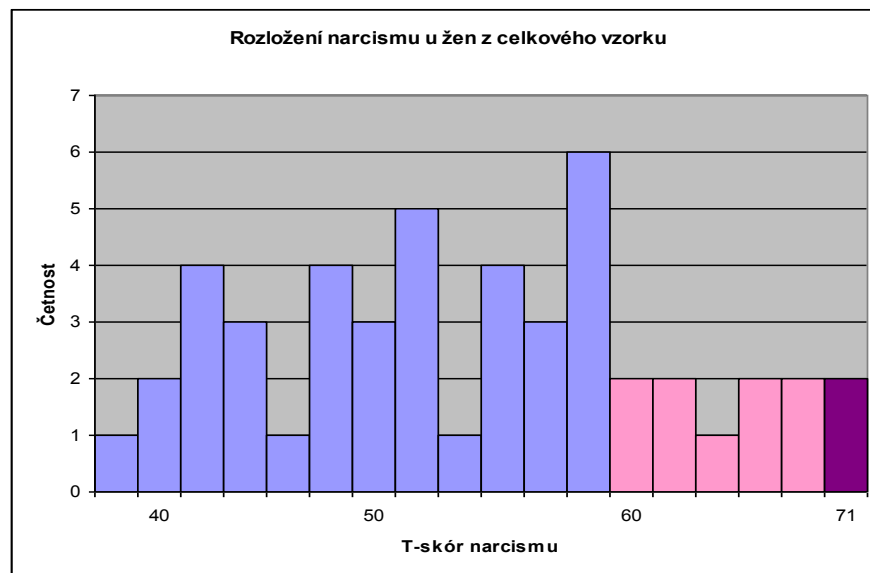
Graf č. 1: Věkové rozložení účastníků

V porovnání pohlaví na škále narcismu není významný rozdíl. Průměrný T-skór u mužů byl 54,6 a u žen 53,6, celkově pak 54,4 bodů.

Na grafech o rozložení T-skóru podle pohlaví je vidět, že výsledky u mužů kopírují Gaussovu křivku a výsledky u žen evidují propad, když se dostanou do oblasti, kterou dotazník popisuje jako osoby s narcistickými rysy (více než 60 bodů).

Graf č. 2: Rozložení t-skóru narcismu podle pohlaví

2.2 Kvalitativní část

2.2.1 Doložka s otevřenými otázkami

Jako techniku sběru dat v kvalitativní části jsem použil doložku s otevřenými otázkami. Jde v podstatě o soubor dvanácti otázek zaměřených na bližší informace, které by měly vést k přiblížení sebeobrazu narcistické osobnosti. Tato část výzkumu má přinést největší množství informací a proto i otázky mají volné odpovědi. Druh otázek je zaměřen na vnitřní svět osob s narcistickými rysy a jejich tvorba se držela popisu narcistické osobnosti udávané v diagnostických manuálech (MKN-10 a DSM IV). Otázky míří především na tyto narcistické charakteristiky vnitřního světa: velikášství, nadměrnou sebedůležitost, fantazii o úspěchu, krásu a dokonalost, nepřekonatelnost, touhu po ujištění, citlivost na kritiku a pocit prázdnoty. Tento typ otázek jsem dal k posouzení panu doc. PhDr. Panajotis Cakirpaloglu, DrSc. a na základě podnětných připomínek jsem je upravoval. Výslednou verzi (viz příloha č.2) jsem pak přiložil k dotazníku PSSI jako doložku a tento soubor byl společně předkládán všem respondentům.

2.2.2 Výzkumný soubor

Kvantitativní část i kvalitativní část výzkumu probíhali současně, což znamenalo, že všichni účastníci výzkumu vyplňovali kompletní soubor dotazů (pssi i doložku). Ke zpracování kvalitativní části se však dostali pouze ti respondenti, kteří dosáhli v osobnostním inventáři PSSI extrémně vysokého t-skóru, hranice nad 70. Do této skupiny se dostalo 12 účastníků výzkumu a tři z nich dosáhli dokonce maximálního t-skóre (76).

Většina z respondentů, kteří se dostali do skupiny s „podezřením na psychopatologii“ jsou muži, což může vysvětlovat skladba vzorku, který má 189 účastníků (z toho 9 vyřazeno pro neúplné zpracování dotazníku), respektive 180, z nichž je 48 žen a 132 mužů. Mužů je tedy přibližně třikrát více než žen. Převahu mužů způsobuje střední průmyslová škola zaměřená na elektrotechniku a informatiku. Účastníci byli vybráni na základě T-skórů, nikoho z nich neznám a většinu z nich jsem viděl pouze jednou (při zadávání souboru otázek). Jejich písemné odpovědi by tedy neměli být ovlivněni tím, že bychom se znali. Přesto předpokládám, že určitý vliv bude tvořen snahou dotazovaných

vypadat pozitivněji nebo vlivem jejich narcistických rysů. Většinou se osoby s narcistickými rysy o sobě vyjadřují velmi kladně a jejich odpovědi nemusí být upřímné.

Tabulka č. 4: Respondenti, kterým byla zpracována doložka

Kód	Instituce	Pohlaví	T-skóre	Věk
R1	SŠ	Muž	76	19
R2	SŠ	Muž	76	19
R3	SŠ	Muž	76	19
R4	FN	Muž	74	29
R5	FN	Muž	74	27
R6	SŠ	Muž	73	19
R7	SŠ	Muž	73	19
R8	SŠ	Muž	73	18
R9	SŠ	Muž	73	19
R10	SŠ	Muž	73	20
R11	OU	Žena	71	22
R12	OU	Žena	71	23

2.2.3 Vyhodnocení kvalitativní části

Při vyhodnocování doložky, doplňujících otázek, se budu držet hledání společných výpovědí, takových informací, které by se daly sloučit. Budu tak kvantifikovat kvalitativní data, čili na základě intenzity výskytu určitého jevu se také dozvíme něco o kvalitě. Budeme sledovat výskyt určitých kategorií. O těch, které se ve výpovědích nejvíce objevují, pak můžeme předpokládat výskyt takových kategorií i u narcistických osob. Bude-li četnost vysoká, mohu se domnívat, že je to pro „narcistické“ respondenty charakteristický znak. Analýzu kvalitativních dat podrobím metodě vytváření trsů, která „slouží obvykle k tomu, abychom seskupili a konceptuovali určité výroky do skupin, např. dle rozlišení určitých jevů, místa, případů atd. Tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané

skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd. Společným znakem takového trsu může být například tématický překryv, tj. když vyhledáme ve výrociích osob všechny takové pasáže, které se týkají jednoho úzce ohraničeného tématu“ (Miovský, 2006, s.221).

Opakující se výpovědi nebo jejich zásadní podoby budou shlukovány do trsů. V některých případech směřuje více otázek k jedné charakteristice, proto je budu komentovat společně v rámci jedné oblasti. Vyjádřím se k těmto 8 charakteristikám:

- Krása, dokonalost, výjimečnost;
- Nepřekonatelnost;
- Velikášství;
- Přehnaná sebedůležitosti;
- Fantazie o úspěchu;
- Touha po ujišťování;
- Citlivost na kritiku;
- Pocity prázdnoty.

(1) Krása, dokonalost, výjimečnost

V této skupině dotazů se snažím zjistit, jak se respondenti vnímají, popisují, zda se vidí pozitivně či negativně. Osoba s narcistickými rysy bedlivě sleduje své tělo a při sebemenší úrazu úzkostně vyžaduje pečlivou léčbu. Stejně jako je jedinečný a výjimečný on, jsou i jeho nemoci. Navenek silná nezranitelná fasáda uvnitř skrývá úzkostné jádro s velkými obavami se stáří, nemoci a smrti. Často lidé s narcistickými rysy touží vyniknout vzhledem i charakterovými vlastnostmi a snaží se okouzlovat ve svém okolí. Narcistickému člověku totiž velmi záleží na tom, jak vypadá a co si o něm ostatní myslí. Sám se vnímá jako krásný a dokonalý a nadměrnou péči o sebe nepovažuje za nadbytečnou ale normální. Ne zřídka se stává, že se narcistický člověk v souvislosti se svou výjimečností domnívá, že má neobvyklé až nadpřirozené schopnosti.

Zařadil jsem do této oblasti dvě otázky: „*Jak byste se popsali/a*“ a „*Můžete říci, že jste výjimečný? V čem?*“

Jak byste se popsal/a?

- R1 Jsem mladý kluk se smyslem pro humor.
- R2 Inteligentní, sympatický, vtipný a zábavný.
- R3 Milý, příjemný, normální.
- R4 Nadaný, bystrý, samolibý, citlivý, introvertní, přemýšlivý, lyrik.
- R5 Rozhodně jako momentálně dost nesebevědomá, slaboduchá, po všech základních lidských stránkách zklamaná osoba - sam(a) v sobě se s 100% přihlédnutím k mé závislosti na opiátech.
- R6 Energický, společenský, zábavný, mladý muž.
- R7 Přátelský, milý, naslouchající.
- R8 -
- R9 To nemohu posoudit.
- R10 Jako pohodového člověka se smyslem pro humor.
- R11 Normální, vtipná, žárlivá, výbušná, laskavá.
- R12 Žena, blond, vysoká, ohleduplná, vnímavá.

Komentář: Častěji jsou na prvním místě zmiňovány osobnostní charakteristiky a až potom vzhled. Respondenti se nejčastěji popisují pouze v pozitivních vlastnostech (5). Použijí-li již negativum, pak pouze jedno oproti většímu počtu pozitiv. Totéž platí pro neutrality („normální“). V jednom případě se respondent popsal výhradně v negativním světle, dramaticky depresivně.

Myslíte si, že jste výjimečný/á? V čem?

- R1 Jo, zeptejte se druhých.
- R2 Každý je v něčem výjimečný, v čem to ukáže čas.
- R3 Ve všem.
- R4 Intuice, sebereflexe, schopnost kontinuální práce, mystických stavů, disociace vědomí, posouzení aktuálních pocitů lidí, odhadování záměrů, myšlenek.
- R5 Snad jen to, že se dokážu postavit doprostřed napráskané sportovní haly lidí a začít klidně improvizovat (třeba při zahájení nějaké společenské akce, či soutěže).
- R6 Dokážu od každého něco, a to co chci, toho dosáhnu.
- R7 Asi nejsem výjimečný ničím.
- R8 Povaha, osobnost ... verbální projev.
- R9 Ano, nevím v čem, ale rodiče to o mě tvrdí.

R10 Nějak zvlášť ne.

R11 Ano, každý je výjimečný. Ve sportu.

R12 Vnímavější, věřím v nadpřirozeno.

Komentář: Tři čtvrtiny dotázaných se vnímají jako výjimeční (9). Třetina respondentů blíže nespecifikuje svou výjimečnost a vyhýbavě zůstávají v obecné rovině odpovědi nebo se odkazují na své blízké. Nejčastěji charakterizují svou výjimečnost v mentálních schopnostech, kreativitě a ve sportu. Ve dvou případech věří nebo vnímají nadpřirozeno.

Shrnutí: V odborné literatuře se osoby s narcistickými rysy popisují více po vzhledové stránce, respondenti v tomto výzkumu se naopak více pozitivně popisují v charakteristických vlastnostech. Vnímají se převážně pozitivně a negativní vlastnosti buď vůbec nezmiňují nebo ji zasadí do většího počtu pozitiv. Ačkoliv svou výjimečnost někteří respondenti blíže nespecifikují, jsou přesvědčeni že nějakou mají. Někteří svou výjimečnost vidí v mentálních schopnostech a ve vnímavosti nadpřirozena, případně telepatii.

(2) Nepřekonatelnost

Pocit nepřekonatelnosti osoby s narcistickými rysy svazuje a v mnohých situacích zdatně odhaluje. Takoví lidé bývají velmi soutěživí a jiné než nejvyšší vítězné pozice neuznávají. Jestliže je někdo překoná obvykle svůj nezdar svádějí na soupeřovo štěstí. Přikloní-li se štěstěna na jejich stranu, její podíl minimalizují. Sami jsou často snaživí a „oddáni“ perfekcionalistickým řádům při cestě ke svým cílům. Mají potřebu mít vše pod kontrolou, umět si se vším poradit, být vždy připravený. Jejich snahou je ovládat dokonale svůj život. Nikdy nejsou průměrní. Vyšší autoritu stěží uznávají a pokouší se v ní zrcadlit. Má tendenci spojovat se slavnými lidmi a ztotožňovat se s jejich příjemnými vlastnostmi. Většinou si nepřipouští vzor. Vždyť on sám je jedinečný a dokonalý. On sám je tedy vzorem. V této oblasti jsem zadal otázku, zda se více zaměřují na vlastní úsilí než na štěstí. Druhá otázka má odkrýt jejich vzorové objekty.

Věříte ve vlastní pílí a snažení se nebo spoléháte na osud a štěstí?

R1 Pílí a snažení.

R2 V osud a štěstí.

- R3 Píle.
- R4 Osud.
- R5 Spíše v osud a štěstí, protože mi nic jiného momentálně nezbývá, vzhledem k tomu, že veškerá má píle i snažení se jde neustále „vniveč“.
- R6 Spíše ve štěstí a snažení.
- R7 Myslím, že musí být i píle a snažení i osud a štěstí.
- R8 V píli a snažení se.
- R9 Píli a snažení se určitě.
- R10 Spíš v píli a snažení, ale někdo štěstí prostě má.
- R11 V obojí, bez píle ani bez štěstí to nejde.
- R12 V osud.

Komentář: Celá třetina (4) věří ve vlastní snahu i ve štěstí současně. Ostatní respondenti se přiklání buď ke štěstí a osudu a nebo k vlastnímu snažení se a píli a poměr jejich odpovědí je vyrovnaný. Dotázaní tedy ve dvou třetinách (8) svých odpovědí věří v osudové štěstí, ale stejně tak i ve svou píli.

Máte nějaký vzor? Koho?

- R1 Jo mám. Mikl Halley (pozn. *televizní herec*)
- R2 Mám více vzorů. Bill Kaulitz (pozn. *člen kapely Tokio Hotel*), Andy Kaufman (pozn. *herec*), W.A. Mozart a já sám.
- R3 Sebe. Broukal.
- R4 Hérakleitos, A. Augustinus, R. M. Rilke, J. P. Sartre, M. Heidegger.
- R5 Mám vzor, je to můj OTEC a MATKA!
- R6 Nemám.
- R7 Snad jen rodiče.
- R8 Ivo Toman, Carlos Hedúz.
- R9 Nevím, asi ne...
- R10 Ne, nemám.
- R11 Mamku.
- R12 Matku, ale ne ve všem.

Komentář: Ve čtyřech odpovědích se objevují jména slavnějších osobností a ve stejném počtu alespoň jeden z rodičů. Ve dvou případech se za vzor považuje sám respondent,

z toho jednou vedle W.A.Mozarta. Mohli bychom zde mluvit o vyzdvihování vlastní osobnosti a nebo také můžeme odpověď vnímat jako spoléhání na jedinečnost vlastních zdrojů osobnosti. Obvykle se však jako vzor vlastní osoba neuvádí a i proto z těchto odpovědí určitý narcistický atribut „dýchá“, což podporuje i čtvrtina respondentů (3), kteří žádný vzor nemají.

Shrnutí: Z literatury narcistická osobnost ostře střeží svou nepřekonatelnost a do svého ideálního já odráží pozitivní vlastnosti známých osobností a přijímá je za své. Veřejně nepřiznává obdiv vůči významným lidem a když tak jen formálně. Upřednostňují vlastní píli a snahu a na štěstěnu příliš nespolehají. Účastníci v mém výzkumu vyrovnaně připouští vliv štěstí a píle na vývoj jejich života. Ve svých vzorech ve dvou případech uvedli sebe a ve třech odpovědích nikoho, což napovídá o narcistických sklonech, avšak polovina dotázaných vzor má a nejčastěji to bývá rodič.

(3) Velikášství

Osoby, jejichž osobnost má narcistické rysy, trpí grandiozitou. Takové osoby předpokládají, že jejich úspěchy budou odměňovány nadstandardním přístupem a nekonečně je vyzdvihovány. Naopak neúspěchy, buď zcela popírají nebo je vytěsňují, obrannými mechanismy racionalizují a hledají alibi ve vnějších vlivech. Se svým životem jsou nadměru spokojeni a často plně zaměstnání progresivním vývojem své kariéry. Nespokojenost považují za vlastní selhání, což nemohou přiznat, neboť tím zveřejnili vlastní nedokonalost. Pokud již mají veřejně neúspěch, pak to bývá v osobních vztazích. Přátelství se jim nedaří udržet, protože setkání zahlcují svými úspěšnými zážitky a jedinečností své osoby. Mezilidské vztahy mívají nevyrovnané, neboť je vykořisťují k získávání obdivu a neutichající oddanosti a často i zneužijí chyb ostatních k posílení vlastního falešného self.

Do této části jsem zahrnul dvě otázky: „*Jaký je váš dosavadní největší úspěch a neúspěch?*“

a „*Můžete říci, že jste spokojen/á se svým životem ? V čem ano a v čem ne?*“

Jaký je váš dosavadní největší úspěch a neúspěch?

R1 -

R2 Největší úspěch je dožít se dnešního dne a neúspěch dožít se dnešního dne.

- R3 Nevím.
- R4 Úspěch: uvědomování si sám sebe + zachování/přežití; Neúspěch: slabosti, které jsem dosud nepřekonal.
- R5 Vícemistr Evropy 1996 ve sportovním tanci. A neúspěch - závislost na drogách!
- R6 Nedokáži odpovědět.
- R7 -
- R8 Ú: dosažení osobních cílů ve velmi krátkém čase.
- R9 Na ten největší ještě čekám.
- R10 -
- R11 Úspěch ve sportu.
- R12 Úspěch - dobré vztahy, partner, škola; Neúspěch - škola.

Komentář: Přesná polovina (6) respondentů neodpověděla nebo nedokázala odpovědět, a tak nevedla ani úspěch ani neúspěch. V ostatních odpovědích mírně převládají úspěchy (sport, tanec), které jsou spojeny s obdivem v okolí. Jeden dotázaný považuje za svůj úspěch dobré vztahy s blízkými. Jiný považuje za úspěch uvědomování si vlastního já v kontextu z neúspěchem, který přináší nepřekonané slabosti. (pozn. *Jako by mu bránily k dokonalosti, čehož může dosáhnout po jejich překonání.*)

Jste spokojený/á se svým životem? V čem ano a v čem ne?

- R1 Já jsem spokojený.
- R2 Jsem spokojen se vším.
- R3 Ano, všechno.
- R4 Materiální stránka: spíše spokojen; osobnostní: spíše spokojen, ale s pochybnostmi; vztahy: nespokojen.
- R5 Můžu, nejsem spokojený vůbec se svým životem, ta nespokojenost - je má závislost na opiátech a to je „alfa a omega mého života“!
- R6 V oblastech společenského života, zabezpečení ano.
- R7 Spokojený jsem ve většině oblastí.
- R8 Ano, jsem spokojený.
- R9 Tak spokojený jsem ve všem kromě partnerského.
- R10 Celkem ano ve všem.
- R11 Rodina a osobní život - ano, škola - ne.
- R12 Spíše ano, špatné zážitky nepřevyšují dobré, vždy mi je někdo pomůže zvládnout.

Komentář: V podstatě všichni respondenti jsou se svým životem spokojeni a často i po všech stránkách. Pokud již shledávají nespokojenost (2), pak to bývá v osobních nebo partnerských vztazích. V jednom případě jde o nespokojenost ve škole a v jednom je epicentrem nespokojenosti závislost na drogách.

Shrnutí: Podle odborné literatury se osoby s narcistickými rysy převážně vyhřívají ve světle svých úspěchů a využívají každé příležitosti k jejich prezentaci, účastníci mého výzkumu jsou skromnější a jak vystihl jeden z respondentů „na ten největší úspěch teprve čeká“. V oblasti spokojenosti se svým životem je situace podobná. Spokojenost se svým životem je ve slovním spojení střízlivá. Lidé s narcistickými rysy mívají potíže v osobních vztazích. Ačkoliv dva respondenti připouští tyto potíže, nelze z holých vět usuzovat, že jde jednoznačně o potvrzení teze o narcistickém symptomu.

(4) Nadměrná sebedůležitost

Lidé s narcistickými rysy jsou přesvědčeni o své nadměrné důležitosti. Rádi se spojují s významnými lidmi a domnívají se, že jen oni mohou mít ve vztazích privilegované postavení. Jsou si jisti svou omnipotencí, vševědoucností a pocitem být vždy v právu.

Cítíte se důležitý/á? Pro koho? V čem?

- R1 Jo, pro moji důvěru.
- R2 Jsem důležitý a to minimálně sám pro sebe.
- R3 Určitě pro všechny.
- R4 Možná pro Boha nebo přírodu, která ke mě občas vzhlíží.
- R5 Momentálně pocitem důležitosti „neoplývám“ u nikoho (kromě rodiny) a u ničeho!
- R6 Pro rodinu.
- R7 Myslím, že jsem důležitý pro přátele.
- R8 Prozatím ne.
- R9 Myslím, že pro rodinu určitě.
- R10 Jo, pro rodinu a přátele.
- R11 Pro přátele a to že jsem.
- R12 Ano - matka, přítel - opora, pomoc.

Komentář: Převážná většina (10) odpovědí je pozitivních, v nichž se nejčastěji zmiňují respondenti o rodině a přátelích. Dvě odezvy (R3,R4) vyzdvihují sebedůležitost nad rámec ostatních. V jiných dvou odpovědích (R2, R11) je pozvednuta důležitost sebe sama. Tedy ve třetině odpovědí bychom mohli uvažovat o zvýšené sebedůležitosti.

(5) Fantazie o úspěchu

Podle MKN-10 člověk s narcistickými rysy fantazíruje o úspěchu většinou již od dětství. Ve svých představách dosahuje slávy a postavení celebrity. Sní o moci, vlastní skvělosti, o kráse a ideálních vztazích (lásce). V touze se také promítá nekonečná potřeba obdivu.

Jak si představujete svou budoucnost?

- R1 Mafie.
- R2 Sláva, bohatství, kamarádi, rodina a přítel.
- R3 Velmi dobře.
- R4 Studium, literární tvorba, cestování, láska.
- R5 Na to nedokážu odpovědět.
- R6 Slušný plat. Užívat si.
- R7 Budoucnost si představuji ve velké firmě s vysokým měsíčním příjmem.
- R8 Úspěšný obchodník, významný a uznávaný odborník v oblastech marketingu.
- R9 Chci se usadit někde na předměstí, postavit dům a mít velkou rodinu.
- R10 Nepředstavuji, uvidí se, jak to bude.
- R11 Krásně.
- R12 Dobrý partnerský vztah, práce - peníze, dům, rodina, děti.

Komentář: Deset dotázaných si představuje svou budoucnost pozitivně. Nejčastěji (6) se v představách objevuje materiální bohatství (peníze, majetek, dům), čtyřikrát se představy o budoucnosti týkají vztahů (láska, rodina) a třikrát slávy a kariéry. Ve třech odpovědích je náznak i vývojového sledu (R4, R9,R12) a možná je tomu tak i u odpovědi R2. Významného postavení (častěji v obchodní sféře) by chtěla dosáhnout třetina dotázaných.

(6) Touha po ujištění

Lidé s narcistickými rysy se domnívají, že toho v práci musí vykonat mnoho, aby získali pochvalu. Tedy, že vztah pochvaly a výkonu je přímo úměrný. Touha po pochvale a ocenění je neutichající a rostoucí. Někdy tím vzniká závislost na práci nebo výkonnosti. Dál se tak ženou za výsledky k zisku většího obdivu. Podle odborníků tito lidé ve vlastních aktivitách vidí něco jedinečného, významnějšího a kvalitnějšího. Není-li odezva od okolí odpovídající, pak takové činnosti zanechávají a vyhledávají nové.

Necháte se rád/a pochválit za odvedenou práci?

- R1 Ano.
- R2 Určitě.
- R3 Určitě ano.
- R4 Ano, může to být povzbuzující.
- R5 Určitě ano.
- R6 Určitě.
- R7 Určitě.
- R8 Určitě.
- R9 Určitě. Kdo ne?
- R10 Určitě
- R11 Jasně, kdo ne?
- R12 Ano.

Komentář: Jednoznačný souhlas je u všech respondentů, z toho 8 se doslova „určitě“ rádo nechá za dobře odvedenou práci pochválit.

(7) Citlivost na kritiku

Osobě s narcistickými rysy schází schopnost regulovat vnitřně vlastními prostředky svou sebeúctu. Z čehož vyplývá, že jsou přímo závislí na tom, co si o nich okolí myslí. Útěchu hledají v představách o své dokonalosti a kráse. Na kritiku reagují uvnitř podrážděně a agresivně, což někdy dokáží přefiltrovat, aby kritik nepoznal, jak hluboko je zasáhl. Za trest nositele kritiky odsoudí, zavrhnou a kompenzačně nenávidí. Pro zjištění, jak jsou na

tom respondenti jsem použil přímou otázku: „*Co pro Vás znamená kritika a jak na ní reagujete?*“.

Co pro Vás znamená kritika a jak na ní reagujete?

- R1 Nic.
- R2 Konstruktivní kritiku беру pozitivně, ale nekonstruktivní mě vytáčí.
- R3 Negativně.
- R4 Těžko se přijímá, snadno mě rozhněvá, ale snažím se ji přijmout, promyslet a vzít si ji k srdci, je-li oprávněná.
- R5 Často lhostejně (kritika). Většinou pro mě v poslední době moc neznamená. Dalo by se říci, nebo napsat, že je mi tzv. lhostejná.
- R6 Uvědomím si věci, které nevidím.
- R7 Nemám rád kritiku, ale zamyslím se nad ní.
- R8 Kritika mi pomáhá se zlepšovat.
- R9 Záleží od koho je ta kritika.
- R10 Pokud je slušně řečená, tak si z toho něco vezmu, jinak nic.
- R11 Nerada ji slyším a vždy mě to mrzí.
- R12 Pozitivně - pokud to má smysl pro mé zlepšení, pokud je oprávněná.

Komentář: Pět dotázaných přijímá kritiku pozitivně a hledají v ní možnosti ke zlepšení. Čtyři přijímají kritiku negativně, i když se snaží nad ní zamyslet. Tři zbývající popisují svůj vztah ke kritice jako neutrální. V mém výzkumu respondenti na kritiku reagují spíše pozitivně.

(8) Pocity prázdnoty

Podle odborníků osoby s narcistickými rysy vidí svůj vnitřní svět jako prázdny. Neustále jej zaplňují svými velikášskými představami o sobě. Mají pocit, že jim lidé závidí, ale ve skutečnosti oni závidí ostatním. Prožívání pocitů jako radost a smutek je u nich plochší a často pod maskou předstíraný.

1. Cítíte se někdy prázdny/á?

- R1 Ne.
- R2 Určitě ano.

- R3 Ne.
- R4 Někdy mám „pocit prázdnoty“, tu prázdnotu cítím, bývá nepříjemná, ale někdy je inspirativní a posune mě někam ...
- R5 Velmi často - prakticky každý den.
- R6 Spíše ne.
- R7 Ne takové pocity nemívám.
- R8 Ne.
- R9 Ne.
- R10 Ne.
- R11 Ne, nikdy.
- R12 Zřídka.

Komentář: Větší polovina (8) mého vzorku popírá pocit prázdnoty. Pouze tři vnitřní prázdnotu pociťují.

Poslední otázka doložky nesleduje konkrétní symptom narcistické osobnosti. Je pouze takovým doplňkem kvalitativní části výzkumu. Zřejmě ve své pestré rozmanitosti odpovědi může některé z narcistických symptomů shlukovat, podporovat a nebo i vyvracet a zcela určitě se dotýká osobnosti jako celku. Nechávám odpovědi bez komentáře, avšak v některých se narcistické rysy osobnosti doslova nabízejí.

Otázka: ***Jaké je vaše životní motto nebo přísloví? (případně, které vás první napadlo)***

- R1 Rozmanitost života: každý den Tě nasere někdo jiný.
- R2 Žij, jako by jsi každý den slavil narozeniny.
- R3 Kdo jinému jámu kopá, sám do ní sám!
- R4 Pokrok, ta strmá cesta vedoucí až ke mně.
- R5 Každý se rodíme jako jedinečný originál, ale bohužel většina z nás umírá jako něčí kopie!
- R6 Žijeme jen jednou.
- R7 -
- R8 Není ostuda upadnout, ale zůstat ležet.
- R9 Tak dlouho se chodí ze džbánem pro vodu, až dojde.
- R10 -
- R11 -
- R12 Když nejde o život ...☺

2.2.4 Porovnání sebeobrazu osob s narcistickými rysy

Zpracovány odpovědi na volné otázky byly zahrnuty pouze od těch respondentů, kteří v dotazníku PSSI přesáhli hodnotu T-skóru nad 70. Tato hodnota je podle autorů testu považována jako podezření na poruchu osobnosti, avšak v žádném případě nestačí na stanovení takovéto diagnózy. Proto přistupuji k mým respondentům jako k osobám s narcistickými rysy.

Většina významných autorů a mezinárodních manuálů zde citovaných popisují charakteristiky narcistické poruchy osobnosti. Než tedy porovnáím sebeobraz osob s narcistickými rysy mezi názory významných autorů a výpověďmi respondentů, je vhodné se zmínit nad odlišností mezi narcistickou poruchou osobnosti a osobou s narcistickými rysy. Ačkoliv narcistická porucha je již patologický stav zatímco narcistické rysy pouze vyhraněným osobnostním stylem, shodu můžeme nalézt v příznacích a odlišnost v četnosti a hloubce projevů.

Podle manuálů a významných autorů se člověk s narcistickými rysy permanentně zaobírá svou dokonalostí. Snaží se vynikat vzhledem i charakterovými vlastnostmi a touží být pro ostatní výjimečný. Je přesvědčen o své nepřekonatelnosti a nepřijímá žádné vzory a autority. Nechává se unášet na vlně úspěchů a stále za ně očekává nekonečný obdiv a pochvalu. O své sebedůležitosti nepochybuje a věří ve svou omnipotenci a vševědoucnost. Sní o velkolepých úspěších ve všech oblastech, ve kterých se pohybuje. Ač jej kritika hluboko zasahuje, protože je přímo závislý na mínění okolí, nepřipouští si ji jako zájem o jeho osobu, ale vnímá ji jako útok a snahu jej ponížit. Podle většiny autorů trpí pocitem prázdnoty, kterou nekonečně naplňuje grandiózními představami o sobě.

Odpověď na 1. výzkumnou otázku: *Jaký je sebeobraz osob s narcistickými rysy v hrubém rámci u zkoumaných osob podle vybraných charakteristik?*

Z výpovědí respondentů výzkumného vzorku plyne, že většina dotázaných vnímá nějakou svou výjimečnost a nejčastěji to bývá charakterová vlastnost nebo mentální schopnosti. Jsou si vědomi, že k cíli je dovede vlastní píle a věří, že i osud a štěstí sehraje

svou roli. Polovina připouští vzor a často to bývá rodič, ne zřídka i respondent sám nebo nikdo. Někteří uvádí úspěch ve sportu, ale většina ten velký teprve očekávají. Polovina dotázaných sní o materiálním bohatství a třetina touží po kvalitních vztazích. Považují se za důležité často pro své blízké a jen někteří nadměrně. Na pochvalu všichni reagují pozitivně a kritiku alespoň polovina vnímá jako přínosnou. Většina pocit prázdnoty neguje.

Tabulka č. 5: Stručný přehled porovnání osob s narcistickými rysy mezi názory autorů a výpověďmi respondentů ve vybraných charakteristikách

Názory autorů	Charakteristika	Výpovědi respondentů
Snaha vynikat vzhledem i charakterem	(1) Krása, dokonalost, výjimečnost	Spíše charakterem
Přesvědčení o nepřekonatelnosti	(2) Nepřekonatelnost	Připouští vzor
Vyzdvihování úspěchů	(3) Velikášství	Očekávání úspěchů
Nadměrná sebedůležitost	(4) Sebedůležitost	Částečně zvýšená sebedůležitost
Fantazie o velkých úspěších	(5) Fantazie o úspěších	Fantazie o úspěších
Závislost na pochvale	(6) Touha po ujištění	Pozitivní vnímání pochvaly
Zvýšená citlivost na kritiku	(7) Citlivost na kritiku	Spíše kladný přístup ke kritice
Prázdný vnitřní svět	(8) Pocity prázdnoty	Popírání vnitřní prázdnoty

Odpověď na 2.výzkumnou otázku: *Je-li, pak jaký je rozdíl v hlavních znacích narcistického sebeobrazu mezi pojetím autorů z odborné literatury a zjištěnými znaky u narcistických osob?*

Při porovnání názorů významných autorů s výpověďmi respondentů dochází jen k malým rozdílům. Především bych řekl, že jde u respondentů celkově o nižší stupeň „hodnot“ v určitých charakteristikách, ač někteří se jim velmi blíží nebo se shodují. Blízkost ve výpovědích nalézám v pocitu výjimečnosti a částečně zvýšené sebedůležitosti. Snění o velkých úspěších a očekávání úspěchů není tak velkolepé a fantazijní. Rozhodně se neshodují v pocitu prázdnoty a ve zvýšené citlivosti na kritiku, byť zde část respondentů přiznává, že ji neradi slyší.

3 Diskuze

Při srovnání názorů významných autorů s výpověďmi respondentů nacházím společného jmenovatele pro všechny sledované charakteristiky v celkově nižší síle („hodnotě“) u výpovědí dotazovaných. Může to být proto, že dotazovaní jsou osobami s narcistickými rysy a ještě ne s narcistickou poruchou osobnosti.

Možnost vysvětlení se může týkat nízkého věku respondentů, kteří se v celkovém průměru pohybují kolem 20 let, u vzorku v intervalu narcismu jen o rok více. V této vývojové fázi jsou lidé na počátku své životní dráhy, teprve se stabilizují jejich životní postoje a nemají mnoho zkušeností. Většinou neprodělali kritické zátěžové situace a zklamání, ve kterých by se jejich osobnost a případně narcistické příznaky naplno projevíly. Tento pohled může zodpovídat za to, proč se u charakteristik „velikášství“ a „nepřekonatelnost“, na kterých se při diagnostikování narcistické osobnosti jednoznačně shodují významní autoři i diagnostické manuály, neprojevují ještě v patologické míře. Ostatně věk respondentů by mohl zkreslovat i interpretaci ostatních vybraných osobnostních charakteristik, avšak jen do určité míry. Mohlo by se zdát, že bych i u ostatních respondentů našel některé narcistické rysy. Oporou zůstává použitý dotazník PSSI, který by měl tuto hranici vymezit a který je v české verzi standardizován i v této věkové kategorii (18-25 let, 25 a více let). Možno tedy předpokládat, že k patologickému narcismu respondenti inklinují a aktuálně se projevují v narcistických charakteristikách s nižší intenzitou.

Nebo zdůvodnění v odlišnostech mezi významnými autory a výpověďmi respondentů u vybraných charakteristik mohu hledat také v tom, že narcistické osobnosti mají tendenci k pozitivní sebezprezentaci. U písemných dotazníků snadněji skryjí své negativní smýšlení o sobě. To by se dalo zmírnit, buď kladením více otázek k jedné problematice nebo lépe jinou výzkumnou metodou, například osobním rozhovorem. V takovém případě by pro dané charakteristiky mohl vzniknout mnohem pestřejší seznam dotazů, a také by byla příležitost získat informace z chování a neverbální komunikace. Takto získaná data by vedla k přesnějšímu identifikování sebeobrazu. Rozhodně by se při osobním kontaktu s respondentem věrohodněji porovnávala charakteristika zaměřená na „krásu, dokonalost a výjimečnost“, kde podle odborných názorů má narcistická osobnost sklon vynikat nejen charakterově ale také i vzhledově. Mám na mysli porovnání „jak se vidí“ se skutečným vzhledem. Také při zjišťování charakteristik zaměřených na „pocit

prázdnoty“ nebo „citlivost na kritiku“, při kterých se mimochodem nejvíce odklonily výpovědi respondentů od odborných názorů a diagnostických manuálů, by při rozhovoru podrobněji prověřili validitu odpovědí.

Mohlo také dojít k určitému vývoji projevu narcistických osob. Myslím tím, že se mohla posunout hranice chorobného narcismu blíže k narcistickým rysům. V současnosti se společnost zaměřuje právě na „podněcování“ narcistických tužeb, sklon k materiálnímu a spotřebnímu způsobu života, zaměření na jedince a masírování jeho potřeb. Je tedy možné, že se některé narcistické projevy stávají dnes běžnými.

Počet mužů, kteří dosáhli vyššího T-skóre (nad 70) a počet podobně „úspěšných“ žen bylo v poměru 5:1 a poměr pohlaví v celém souboru byl jen 3:1. Rozdíl by mohl být způsoben otevřeností respondentů. U mužů jsou projevy narcismu otevřenější a společnosti přijatelnější, zatímco u žen je akceptován pouze vnější narcismus (péče o tělo) a sebeobraz tak může být více skrýván. Také na počet žen v blíže zkoumaném vzorku bude mít vliv i to, že ženy byly ve většině zastoupeny pouze z vysoké školy zaměřené na sociální vědy. Muži pak byly ve většině získáni z posledního pátého ročníku střední školy se zaměřením na informatiku.

Zajímavostí by mohlo být zpracovat data získaná z osobnostního dotazníku PSSI u respondentů spadajících do skupiny jedinců s narcistickými rysy. T-skóry na ostatních osobnostních škálách podrobit vzájemnými korelacemi a sledovat tak souvislosti mezi ostatními osobnostními rysy. Vyzorovat, zda se v osobnosti narcisů některé další osobnostní rysy nápadně shlukují či nikoliv.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký je sebeobraz osob s narcistickými rysy v hrubém rámci a porovnat jej s názory významných autorů.

Výzkumný modul jsem rozdělil na dva bloky, kvantitativní a kvalitativní část. V první části jsem použil osobnostní dotazník PSSI, který sloužil jako „filtr“ k získání takových respondentů, u kterých budou zjištěny narcistické rysy osobnosti a u kterých byly pak zpracovávány odpovědi na doplňující otázky (doložka). Dotazník vyplňovali studenti jedné vysoké a jedné střední školy a několik klientů Fakultní nemocnice v Ostravě. Celkem bylo ve výzkumu zahrnuto 189 účastníků, 50 žen a 139 mužů. Průměrný T-skór na škále narcismu byl 54,4, u respondentů, u kterých se data dále zpracovávala byl průměr 73,6. Odlišnost v pohlaví nebyla zjištěna (muži 54,6; ženy 53,6). Poměr žen a mužů byl v celém souboru přibližně 1:3 a v blíže zkoumaném vzorku (1:5).

Doplňující otázky k dotazníku PSSI vyplnili všichni dotazovaní, ale do druhé části postoupily ke zpracování pouze ti respondenti, kteří dosáhli v osobnostním dotazníku PSSI T-skóre na škále narcismu vyšším než 70 (hranice patologie). Jejich odpovědi jsem zpracoval, vyhodnotil a zodpověděl výzkumné otázky. Zjistil jsem mírné odlišnosti v názorech významných autorů od výpovědí klíčových respondentů u vybraných charakteristik narcismu. Respondenti odpovídali k jednotlivým charakteristikám celkově v nižší síle projevu než popisovali významní autoři.

Významní autoři zdůrazňují u osob s narcistickými rysy touhu po dokonalosti. Narcistické osoby se snaží vynikat vzhledem i charakterovými vlastnostmi. Jsou přesvědčeni o své grandiozitě, omnipotenci, výjimečnosti, důležitosti a očekávají nekonečný obdiv a chválení. Neustále jsou v zaujetí fantaziemi o absolutním úspěchu, moci a vlastní skvělosti a ideálních vztazích. Na kritiku jsou přecitlivělí a trpí pocitem prázdnoty.

V porovnání s odpověďmi respondentů byl největší rozdíl v pocitu prázdnoty, kterou respondenti ve většině negují, i když v jednotlivcích tento pocit přiznávají. Kritiku vnímají jako možnost pozitivní změny, ačkoli ji neradi slyší. Ve svých fantaziích sní o materiálním zaopatření a kvalitních vztazích. Největší blízkost v odpovědích respondentů s názory významných autorů jsem zaznamenal v pocitu výjimečnosti a sebedůležitosti.

Souhrn

V poslední době narcismus, ne nutně ve své hraniční podobě, prostupuje čím dál tím sytěji moderní společností. Současné trendy mění hierarchii hodnot a podporují a podněcují svými ekonomickými nástroji a sociálními přístupy narcistické rysy v jednotlivci. Většina z neodborné veřejnosti vidí narcistického jedince jen jako sebestředného, arogantního jedince stále vystavující svou domněnku o dokonalosti, avšak již opomíjejí nebo přehlízejí narcistického člověka vnímat i z druhé stránky – jeho vnitřní prožívání jako niterní prázdnotu, křehkou sebedůvěru nebo zranitelnost vůči pocitu hanby. V bakalářské práci se zaměřuji na zjištění sebeobrazu narcistického jedince skutečné současné osoby a na porovnání tohoto sebeobrazu s názory významných autorů a diagnostických manuálů.

Teoretický modul zachycuje názory významných autorů, kteří se narcismem zásadněji zaobírali. Z myšlenek S. Freuda, H. Faimbergové, E. Fromma, K. Horneyové, O. Kernberga, H. Kohuta, H. Röhra a diagnostických manuálů byl vytvořen kompromisní profil narcistické osobnosti a z něj byly vybrány zejména ty charakteristiky, které specifikují sebeobraz narcistického jedince. Shodně podle autorů a manuálů se člověk s narcistickými rysy permanentně zaobírá svou dokonalostí. Snaží se vynikat vzhledem i charakterovými vlastnostmi a touží být pro ostatní výjimečný. Je přesvědčen o své nepřekonatelnosti a nepřijímá žádné vzory a autority. Nechává se unášet na vlně úspěchů a stále za ně očekává nekonečný obdiv a pochvalu. O své sebedůležitosti nepochybuje a věří ve svou onnipotenci a vševědoucnost. Sní o velkolepých úspěších ve všech oblastech, ve kterých se pohybuje. Ač jej kritika hluboko zasahuje, protože je přímo závislý na mínění okolí, nepřipouští si ji jako zájem o jeho osobu, ale vnímá ji jako útok a snahu jej ponížit. Podle většiny autorů trpí pocitem prázdnoty, kterou nekonečně naplňuje grandiózními představami o sobě. Na základě toho byly do výzkumného modulu vybrány tyto charakteristiky: (1) Krása, dokonalost, výjimečnost, (2) Nepřekonatelnost, (3) Velikášství, (4) Přehnaná sebedůležitost, (5) Fantazie o úspěchu, (6) Touha po ujišťování, (7) Citlivost na kritiku, (8) Pocit prázdnoty.

Empirický modul je rozdělen na dvě navazující části. Kvantitativní část slouží k identifikaci osob s narcistickými rysy a kvalitativní část k detailnějšímu rozboru jejich narcistického sebeobrazu. Výběr respondentů probíhal pomocí prostého výběru a pomocí metody příležitostného výběru. Byly kontaktováni vedoucí pedagogičtí pracovníci

středních a vysokých škol v ostravském regionu. Ke spolupráci se rozhodli a do výzkumu byly zařazeni studenti pátého ročníku střední průmyslové školy elektrotechniky a informatiky a studenti třetího ročníku zdravotně-sociální fakulty. Aby mohlo dojít k bližšímu zkoumání sebeobrazu osob s narcistickými rysy bylo nutné zajistit jejich selekci ze zkoumaného vzorku. Tuto „filtraci“ zabezpečovala dotazníková metoda – osobnostní inventář PSSI a to nejen pro svou přijatelnou dobu vyplňování (40 minut) ale také pro standardizované verze pro věkové skupiny od 18 let. Kvalitativní část obsahovala tzv. doložka, která přiblíží sebeobraz osob s narcistickými rysy pomocí odpovědí na otevřené otázky směřující charakteristikám narcistické osobnosti vybraných v teoretického modulu. Doložka byla součástí písemného dotazníků PSSI a byla zpracována pouze u respondentů, kteří podle PSSI projevili výrazné rysy k narcistické osobnosti (T-skóre nad 70). Při vyhodnocování doložky, se hledaly společné výpovědi, které by se daly sloučit a tvořily by trsy. Byly tak kvantifikovány kvalitativní data, čili na základě intenzity výskytu určitého jevu bylo zjištěno něco o kvalitě. Z výpovědí respondentů výzkumného vzorku plyne, že většina dotázaných vnímá nějakou svou výjimečnost a nejčastěji to bývá charakterová vlastnost nebo mentální schopnosti. Jsou si vědomi, že k cíli je dovede vlastní píle a věří, že i osud a štěstí sehraje svou roli. Polovina připouští vzor a často to bývá rodič, ne zřídka i respondent sám nebo nikdo. Někteří uvádí úspěch ve sportu, ale většina ten velký teprve očekávají. Polovina dotázaných sní o materiální bohatství a třetina touží po kvalitních vztazích. Považují se za důležité často pro své blízké a jen někteří nadměrně. Na pochvalu všichni reagují pozitivně a kritiku alespoň polovina vnímá jako přínosnou. Většina pocit prázdnoty neguje.

Při porovnání názorů významných autorů s výpověďmi respondentů dochází jen k malým rozdílům. Jako by šlo u respondentů celkově o nižší stupeň „hodnot“ v určitých charakteristikách, ač někteří se jim velmi blíží nebo se shodují. Blízkost ve výpovědích možno naleznout v pocitu výjimečnosti a částečně zvýšené sebedůležitosti. Snění o velkých úspěších a očekávání úspěchů není tak velkolepé a fantazijní. Rozhodně se neshodují v pocitu prázdnoty a ve zvýšené citlivosti na kritiku, byť zde část respondentů přiznává, že ji neradi slyší.

Důvodů, proč se názory významných autorů s výpověďmi respondentů neshodují, může být hned několik. Může to být proto, že dotazovaní jsou osobami s narcistickými rysy a ještě ne s narcistickou poruchou osobnosti. Možnost vysvětlení se může týkat nízkého věku respondentů, kteří se u vzorku v intervalu narcismu pohybují průměrně kolem 21 let. V této vývojové fázi jsou lidé na počátku životní dráhy, teprve se stabilizují

jejich životní postoje a nemají mnoho zkušeností. Většinou neprodělali kritické zátěžové situace a zklamání, ve kterých by se jejich osobnost a případně narcistické příznaky naplno projevily. Nebo lze hledat také v tom, že narcistické osobnosti mají tendenci k pozitivní sebe prezentaci. A nebo mohlo také dojít k určitému vývoji projevu narcistických osob. Tedy mohla se posunout hranice chorobného narcismu blíže k narcistickým rysům. V současnosti se společnost zaměřuje právě na „podněcování“ narcistických tužeb, sklon k materiálnímu a spotřebnímu způsobu života, zaměření na jedince a masírování jeho potřeb. Je tedy možné, že se některé narcistické projevy stávají dnes běžnými.

Přílohy

Příloha č. 1 – Instrukce k dotazníku pro respondenty

DOTAZNÍK

PSSI
Julius Kuhl, Miguel Kazén

Jméno:

Věk:

Pohlaví: muž žena

Datum:

V tomto dotazníku najdete 140 výpovědí.
Posuďte prosím nakolik uvedená výpověď **souhlasí** (nakolik vás vystihuje nebo nakolik vyjadřuje váš názor) a označte svou odpověď přeškrtnutím (křížkem) zvoleného čísla na připojené škále:

0 určitě NE	1 spíše NE	2 spíše ANO	3 určitě ANO
------------------------------	----------------------	-----------------------	-------------------------------

Jednotlivé výpovědi nelze posuzovat ani jako správné ani jako nesprávné, a proto není možné dosáhnout dobrých nebo špatných výsledků.

Pracujte, prosím, pozorně a po vyplnění zkontrolujte, zda jste posoudili každou výpověď.

Pokud se rozhodnete změnit svou odpověď, označte nově zvolené číslo opět křížkem a navíc je i výrazně podtrhněte.

Před tím, než začnete odpovídat, vyplňte, prosím, údaje v záhlaví této strany.

Objednací číslo: 110-2
© Testcentrum, Praha 2002

Příloha č. 2 – Dotazníková doložka

Otázky s volnou odpovědí:

1. Jak byste se popsal/a?
2. Jste spokojený/á se svým životem? V čem ano a v čem ne?
3. Cítíte se někdy prázdný/á?
4. Věříte ve vlastní pílí a snažení se nebo spoléháte na osud a štěstí?
5. Co pro Vás znamená kritika a jak na ní reagujete?
6. Máte nějaký vzor? Koho?
7. Myslíte si, že jste výjimečný/á? V čem?
8. Jaký je váš dosavadní největší úspěch a neúspěch?
9. Cítíte se důležitý? Pro koho? V čem?
10. Jak si představujete svou budoucnost?
11. Necháte se rád/a pochválit za odvedenou práci?
12. Jaké je vaše životní motto nebo přísloví? (případně, které vás první napadlo)

Příloha č. 3 – Výsledky dotazníku PSSI – pouze řádně vyplněné dotazníky

	Kód	m/ž	Věk	Hrubý skór							HS T-skór		Hrubý skór					
				DS	PN	SZ	SN	NT	ST	RP	NR	NG	ZS	BL	HI	DP	OB	
1	FN_001	m	29	20	20	17	21	15	26	18	28	74	22	17	27	19	17	21
2	FN_002	m	27	19	26	12	12	8	17	18	26	74	17	23	24	20	25	17
3	FN_003	ž	34	13	18	23	22	25	18	11	19	61	22	13	27	19	24	11
4	OU_001	ž	22	13	10	7	25	6	25	17	22	67	12	23	17	21	17	13
5	OU_002	ž	23	19	13	14	11	15	18	24	15	54	10	12	5	21	7	18
6	OU_003	ž	22	18	13	9	15	16	12	20	21	65	9	20	10	19	14	13
7	OU_004	ž	21	15	18	9	20	16	18	17	19	61	11	21	10	18	12	18
8	OU_005	ž	34	18	21	15	3	25	24	23	11	53	11	12	3	23	6	16
9	OU_006	ž	21	3	16	12	18	12	10	14	11	45	9	18	10	19	16	14
10	OU_007	ž	22	22	20	11	10	20	21	19	24	71	16	25	20	27	9	21
11	OU_008	ž	23	11	16	8	19	19	18	25	17	58	13	18	13	25	10	17
12	OU_009	m	25	7	17	9	13	14	18	23	10	40	9	16	9	16	9	19
13	OU_010	m	26	14	20	7	10	14	17	22	19	60	9	14	6	22	8	18
14	OU_012	m	21	11	15	12	20	20	16	20	16	53	14	18	12	18	13	15
15	OU_013	ž	22	11	16	12	15	15	19	17	14	52	19	23	18	14	15	20
16	OU_014	ž	21	15	12	9	16	13	14	19	14	52	16	23	15	15	15	16
17	OU_015	ž	23	10	18	7	16	11	21	24	13	50	14	17	5	21	10	17
18	OU_016	ž	44	10	14	10	4	20	13	26	8	46	8	17	4	16	12	19
19	OU_017	ž	21	13	15	11	17	20	15	19	13	50	12	21	4	18	12	16
20	OU_018	ž	23	12	9	7	19	17	9	17	14	52	9	22	9	19	11	16
21	OU_019	ž	21	4	19	6	25	15	19	16	10	42	14	22	17	14	19	23
22	OU_020	ž	21	9	18	4	14	16	11	20	10	42	9	21	5	22	7	14
23	OU_021	m	22	10	15	12	13	16	17	18	14	49	10	20	9	15	11	21
24	OU_022	ž	22	16	12	9	17	15	15	22	14	52	10	19	11	19	9	19
25	OU_023	ž	21	14	14	9	18	16	12	23	15	54	13	24	13	19	11	18
26	OU_024	ž	22	15	15	11	15	19	14	21	11	45	10	18	15	12	17	14
27	OU_025	ž	21	13	20	7	19	9	19	17	16	56	9	17	9	18	12	17
28	OU_026	ž	24	13	21	17	12	17	22	19	17	58	13	20	13	18	10	22
29	OU_028	m	25	13	15	14	16	13	9	15	12	44	9	11	12	14	8	11
30	OU_029	ž	21	13	16	13	16	21	20	25	17	58	11	18	10	21	9	21
31	OU_030	m	22	18	18	14	18	17	19	17	15	51	16	19	10	19	11	22
32	OU_031	ž	21	9	11	6	14	20	21	24	12	47	7	20	10	20	10	20
33	OU_032	ž	21	13	11	9	18	19	17	24	17	58	12	23	11	18	10	16
34	OU_033	ž	22	17	14	11	12	12	14	18	12	47	10	17	12	18	13	15
35	OU_034	m	24	13	15	11	14	16	17	23	16	53	11	14	8	23	7	14
36	OU_035	ž	21	12	13	12	16	16	8	19	15	54	13	23	10	18	14	22
37	OU_037	ž	23	16	16	11	17	14	18	17	18	60	13	20	15	19	16	19
38	OU_038	ž	23	20	22	9	16	15	18	16	14	52	14	11	11	18	9	13
39	OU_039	ž	22	21	18	9	10	12	9	21	16	56	10	22	6	22	8	13
40	OU_040	m	24	14	13	16	17	17	25	14	12	44	11	19	14	11	14	15
41	OU_041	ž	24	11	14	9	15	12	16	18	13	50	11	17	10	17	13	16
42	OU_042	ž	24	11	13	13	16	17	17	20	11	45	8	17	8	15	13	21
43	OU_043	ž	21	19	12	9	15	12	20	20	17	58	9	21	15	21	10	16
44	OU_044	ž	21	9	18	11	14	21	16	19	12	47	6	16	7	17	11	17
45	OU_045	ž	21	6	15	18	25	19	15	20	12	47	12	25	19	18	22	22
46	OU_047	m	30	16	13	14	15	18	18	20	15	51	11	19	9	15	7	16
47	OU_048	ž	21	6	11	5	18	20	13	20	10	42	5	17	13	18	8	19
48	OU_049	ž	25	13	14	14	16	13	18	19	16	53	14	18	18	15	14	18
49	OU_050	ž	22	12	14	8	20	12	8	17	20	63	8	25	9	18	8	14
50	OU_051	ž	23	12	24	4	17	29	24	26	24	71	19	24	24	21	15	21
51	OU_052	ž	21	19	21	10	19	21	14	21	22	67	14	26	18	23	16	17
52	OU_053	ž	21	13	13	11	14	14	12	22	9	40	10	15	8	18	10	16
53	OU_054	m	21	19	16	8	6	15	17	18	20	61	17	18	11	21	13	15
54	OU_055	ž	21	20	17	5	12	19	22	23	21	65	12	21	13	25	10	16
55	OU_056	ž	25	2	18	5	19	5	15	21	8	38	7	25	12	26	14	22
56	OU_057	ž	23	14	18	14	21	23	23	25	16	56	16	21	10	18	7	21
57	OU_058	ž	22	11	11	9	15	15	18	19	17	58	11	22	14	14	9	18
58	OU_059	ž	22	17	15	13	15	18	10	19	15	54	15	16	10	13	11	18
59	OU_060	ž	21	16	18	14	16	22	12	18	18	60	12	18	7	17	8	15
60	OU_061	ž	21	4	13	10	17	15	13	17	10	42	8	18	12	13	16	21
61	SŠ_001	m	19	16	22	17	15	13	8	13	16	53	16	14	11	15	13	13
62	SŠ_002	m	20	14	17	17	16	11	13	16	16	53	16	17	13	11	11	13
63	SŠ_003	m	19	11	22	13	11	18	19	26	22	63	18	15	12	27	7	17

	Kód	m/ž	Věk	Hrubý skór								HS T-skór		Hrubý skór					
				DS	PN	SZ	SN	NT	ST	RP	NR	NG	ZS	BL	HI	DP	OB		
64	SS_004	m	19	20	20	10	9	12	20	23	22	63	17	20	10	23	13	15	
65	SS_005	m	19	3	23	11	9	28	23	27	12	44	15	16	14	15	10	28	
66	SS_006	m	19	19	23	19	13	13	15	8	20	61	14	18	18	12	18	14	
67	SS_007	m	19	18	23	18	15	16	9	17	18	56	16	15	7	15	11	12	
68	SS_008	m	18	14	14	12	13	17	14	25	16	53	12	17	9	15	8	17	
69	SS_009	m	19	10	16	12	19	19	12	17	11	42	10	19	7	12	15	14	
70	SS_010	m	19	16	10	4	15	10	15	20	27	76	9	21	11	19	8	15	
71	SS_011	m	20	19	12	7	12	14	17	16	17	54	11	15	6	21	8	12	
72	SS_012	m	19	12	13	12	16	20	11	15	14	49	11	17	8	12	11	14	
73	SS_013	m	19	20	18	13	5	14	25	16	22	63	15	19	17	22	11	18	
74	SS_014	m	19	19	17	13	16	13	18	20	21	62	14	20	14	18	13	16	
75	SS_015	m	19	14	16	17	8	8	14	12	15	51	21	17	16	13	14	16	
76	SS_016	m	20	18	19	10	9	6	3	16	9	39	17	14	10	16	13	17	
77	SS_017	m	19	13	20	14	18	21	17	19	16	53	14	17	15	18	12	20	
78	SS_018	m	19	14	21	13	15	14	8	11	19	60	12	19	17	17	15	14	
79	SS_019	m	19	20	16	11	8	19	18	23	15	51	12	15	7	19	6	14	
80	SS_020	m	19	21	21	11	13	11	8	25	24	67	15	18	8	24	6	14	
81	SS_021	m	19	17	11	6	13	15	17	22	22	63	12	18	9	19	6	16	
82	SS_022	m	19	7	28	26	24	25	2	9	12	44	13	19	12	6	18	19	
83	SS_023	m	20	9	20	7	14	17	13	26	15	51	8	22	15	21	15	27	
84	SS_024	m	20	12	16	9	13	22	20	18	13	46	9	20	9	14	9	22	
85	SS_025	m	19	6	19	17	15	15	12	14	13	46	11	13	11	9	15	18	
86	SS_026	m	19	8	15	11	17	16	19	16	10	40	11	13	8	13	13	14	
87	SS_027	m	19	13	12	10	15	15	21	21	11	42	10	20	9	17	12	18	
88	SS_028	m	19	26	29	24	12	24	7	9	8	37	28	9	25	12	19	10	
89	SS_029	m	20	12	21	6	16	9	18	22	17	54	10	22	16	20	12	15	
90	SS_030	m	19	13	11	5	8	7	19	27	16	53	12	16	10	23	7	14	
91	SS_031	m	19	11	18	15	13	16	11	13	12	44	10	12	10	11	14	14	
92	SS_032	m	19	14	16	17	23	17	14	24	20	61	17	22	18	18	16	20	
93	SS_033	m	19	13	14	11	16	18	11	12	17	54	14	17	11	12	14	15	
94	SS_034	m	19	12	18	13	18	10	15	21	17	54	17	26	14	18	14	15	
95	SS_035	m	19	11	21	19	16	15	16	10	15	51	15	19	18	10	18	21	
96	SS_036	m	19	10	16	14	13	14	15	17	16	53	12	10	16	17	11	15	
97	SS_037	m	19	15	14	13	13	14	18	17	16	53	12	14	15	18	14	10	
98	SS_038	m	19	12	15	16	19	20	10	13	12	44	8	16	8	11	11	15	
99	SS_039	m	19	13	25	12	4	12	13	28	16	53	12	10	2	23	5	16	
100	SS_040	m	19	16	13	11	11	4	12	18	13	46	12	15	6	17	12	12	
101	SS_041	m	19	13	14	14	11	15	11	20	16	53	13	13	10	16	11	14	
102	SS_042	m	20	12	12	9	6	15	20	21	23	65	11	16	6	15	11	16	
103	SS_043	m	19	10	22	11	19	15	11	17	13	46	12	18	10	16	16	16	
104	SS_044	m	19	11	16	11	19	14	6	10	16	53	18	14	13	8	18	12	
105	SS_045	m	19	15	26	17	21	18	19	10	12	44	15	21	21	7	22	24	
106	SS_046	m	19	12	9	16	16	20	18	22	18	56	10	22	9	21	11	16	
107	SS_047	m	19	20	20	20	7	17	14	12	21	62	18	12	7	10	14	6	
108	SS_048	m	20	15	16	13	6	9	16	22	17	54	13	16	6	19	8	14	
109	SS_049	m	19	14	17	8	12	7	8	16	14	49	8	10	9	15	8	12	
110	SS_050	m	19	16	19	10	11	12	18	17	22	63	16	14	9	23	13	13	
111	SS_051	m	19	15	20	12	11	17	17	22	19	60	18	18	13	22	10	22	
112	SS_052	m	19	12	20	17	15	17	20	20	17	54	14	14	15	15	13	16	
113	SS_054	m	19	18	23	7	11	17	7	16	21	62	7	19	9	20	12	18	
114	SS_055	m	19	13	22	8	16	11	15	15	12	44	12	17	11	17	12	17	
115	SS_056	m	19	24	17	11	9	10	14	20	25	73	15	15	13	19	10	18	
116	SS_057	m	19	10	16	10	10	14	15	22	10	40	15	18	7	21	9	21	
117	SS_058	m	20	19	23	7	19	17	21	23	23	65	10	23	8	27	4	25	
118	SS_059	m	19	16	17	14	18	15	12	13	18	56	14	16	12	9	14	13	
119	SS_060	m	19	11	17	13	12	16	12	20	18	56	13	22	8	20	13	19	
120	SS_061	m	19	16	18	13	9	20	18	21	13	46	14	20	13	16	8	20	
121	SS_062	m	19	15	16	13	15	14	10	15	16	53	14	17	10	14	13	17	
122	SS_063	m	19	13	19	13	14	12	11	14	8	37	12	14	10	10	11	16	
123	SS_064	m	20	12	16	7	8	20	20	24	19	60	14	21	6	20	10	21	
124	SS_065	m	19	18	18	14	9	12	18	16	19	60	17	18	13	23	10	15	
125	SS_066	m	19	15	20	3	10	17	16	23	14	49	14	19	12	27	9	19	
126	SS_067	m	19	11	14	12	20	18	17	19	19	60	10	19	11	14	16	19	
127	SS_068	m	19	16	14	11	19	18	16	20	25	73	15	25	17	15	14	19	

	Kód	m/ž	Věk	Hrubý skór								HS	T-skór	Hrubý skór					
				DS	PN	SZ	SN	NT	ST	RP	NR			NG	ZS	BL	HI	DP	OB
128	SŠ_069	m	19	29	28	10	2	19	14	21	25	73	15	13	11	25	11	14	
129	SŠ_070	m	19	24	19	10	16	22	18	19	23	65	14	19	9	22	11	15	
130	SŠ_071	m	20	15	19	13	14	15	10	18	16	53	13	15	9	16	10	15	
131	SŠ_072	m	19	11	16	13	20	20	12	19	14	49	14	19	12	16	16	16	
132	SŠ_073	m	19	13	13	9	12	11	20	19	16	53	12	17	15	13	16	16	
133	SŠ_075	m	19	12	16	16	13	13	12	16	12	44	21	13	13	21	17	21	
134	SŠ_077	m	19	11	19	15	13	16	15	15	14	49	15	20	11	16	15	20	
135	SŠ_078	m	19	13	20	15	14	10	13	14	15	51	14	14	13	13	17	17	
136	SŠ_079	m	19	14	11	6	5	15	24	25	16	53	7	15	7	24	7	16	
137	SŠ_081	m	19	11	16	8	16	17	16	16	15	51	8	19	11	23	12	22	
138	SŠ_082	m	19	18	18	8	11	17	19	22	20	61	11	10	9	25	7	12	
139	SŠ_083	m	20	12	16	7	12	15	12	17	20	61	13	19	11	16	11	21	
140	SŠ_084	m	19	22	22	8	15	17	11	24	16	53	16	19	14	22	8	14	
141	SŠ_085	m	19	24	19	12	12	12	19	22	29	76	20	22	20	25	16	17	
142	SŠ_086	m	19	16	20	17	11	22	7	15	19	60	12	19	5	16	8	15	
143	SŠ_087	m	18	12	19	16	13	13	14	12	15	51	17	13	12	11	14	13	
144	SŠ_088	m	18	17	14	10	11	17	15	20	17	54	7	16	5	17	7	12	
145	SŠ_089	m	19	19	26	13	16	14	5	15	21	62	21	16	20	14	16	8	
146	SŠ_090	m	19	28	19	12	15	14	17	18	29	76	18	19	13	15	10	14	
147	SŠ_091	m	19	20	16	12	10	11	11	22	16	53	15	15	10	20	11	18	
148	SŠ_092	m	19	11	18	6	7	4	19	14	12	44	11	22	23	10	12	10	
149	SŠ_093	m	19	23	10	9	11	18	15	22	18	56	11	18	10	21	11	19	
150	SŠ_094	m	20	16	11	9	8	22	11	24	15	51	10	17	5	20	5	20	
151	SŠ_095	m	19	18	17	12	19	20	4	16	18	56	14	13	9	13	7	13	
152	SŠ_096	m	19	16	11	5	12	12	17	18	13	46	9	16	7	16	11	19	
153	SŠ_097	m	19	17	13	7	11	21	25	29	23	65	14	21	13	26	9	16	
154	SŠ_098	m	19	21	11	5	9	17	19	27	18	56	14	16	8	20	3	18	
155	SŠ_099	m	20	15	20	11	9	12	15	22	15	51	15	15	14	18	8	16	
156	SŠ_100	m	18	21	16	6	17	13	22	11	11	42	17	15	13	19	16	14	
157	SŠ_101	m	19	19	14	6	18	24	13	25	25	73	11	26	9	18	4	17	
158	SŠ_102	m	19	18	10	3	8	15	20	24	19	60	10	20	12	23	6	17	
159	SŠ_103	m	20	24	13	4	13	13	20	28	25	73	13	21	20	26	11	17	
160	SŠ_104	m	20	15	19	11	14	20	11	12	18	56	16	17	10	15	14	16	
161	SŠ_105	m	19	16	16	16	15	23	17	13	17	54	16	13	17	17	17	7	
162	SŠ_106	m	19	19	12	9	15	20	15	16	15	51	12	16	12	17	14	9	
163	SŠ_107	m	19	18	16	12	20	19	21	17	23	65	20	23	21	19	15	19	
164	SŠ_108	m	19	10	21	7	13	17	19	16	9	39	9	24	11	16	13	18	
165	SŠ_109	m	20	22	13	13	14	23	13	22	18	56	19	24	16	15	12	24	
166	SŠ_110	m	19	18	14	10	9	19	13	22	23	65	14	17	12	18	11	12	
167	SŠ_111	m	20	25	12	16	16	20	15	18	22	63	19	24	16	20	19	23	
168	SŠ_112	m	19	13	12	7	11	18	20	23	17	54	12	19	14	24	8	16	
169	SŠ_113	m	20	15	19	16	22	18	14	14	21	62	23	21	17	11	18	16	
170	SŠ_114	m	19	9	18	10	12	13	11	21	6	31	4	15	7	15	5	18	
171	SŠ_115	m	19	21	15	13	11	12	17	12	15	51	16	16	14	17	12	11	
172	SŠ_116	m	19	19	17	21	17	17	15	17	15	51	17	15	16	17	16	17	
173	SŠ_117	m	20	14	18	23	19	21	17	11	15	51	23	17	21	7	19	17	
174	SŠ_118	m	19	12	13	16	19	11	14	8	19	60	9	14	10	7	17	12	
175	SŠ_119	m	19	16	19	9	7	16	18	20	10	40	12	15	11	23	11	16	
176	SŠ_121	m	19	20	15	5	14	11	7	23	22	63	19	16	7	16	8	11	
177	SŠ_122	m	19	16	13	12	15	16	14	22	18	56	17	15	5	17	8	15	
178	SŠ_123	m	19	14	15	8	15	18	18	16	15	51	19	26	16	18	17	23	
179	SŠ_124	m	19	16	14	16	14	5	14	16	20	61	19	20	21	15	14	15	
180	SŠ_125	m	19	16	14	16	14	5	14	16	20	61	19	20	21	15	14	15	

Vysvětlivky:

DS: disociální (porucha), sebejistý (styl),
 PN: paranoidní (porucha), nedůvěřivý (styl),
 SZ: schizoidní (porucha), rezervovaný (styl),
 SN: sebenejistý (porucha), sebekritický (styl),
 NT: nutkavý (porucha), pečlivý (styl),
 ST: schyzotypní (porucha), intuitivní (styl),
 RP: rapsodický (porucha), optimistický (styl),

NR: narcistický (porucha), ctíždostivý (styl),
 NG: negativistický (porucha), kritický (styl),
 ZS: závislý (porucha), loajální (styl),
 BL: borderline (porucha), impulzivní (styl),
 HI: histriónský (porucha), příjemný (styl),
 DP: depresivní (porucha), klidný (styl),
 OB: obětující se (porucha), ochotný (styl).

T-skór 60-70: zdůrazněný osobnostní styl

T-skór 70 a více: náznak psychopatologie v osobnostním stylu

Literatura

- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text revision). Washington, DC: Author.
- Atkinsonová, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J., Nolen-Hoeksama, S. (2003). *Psychologie*. Praha: Portál.
- Čavnická, M. (2006). *Narcismus – komparace teoretických konstruktů s empirickou zkušeností*. Získáno: 13.7.2010 z Informačního systému Masarykovy Univerzity http://is.muni.cz/dok/fmgr.pl?furl=%2Fth%2F67916%2Fss_m%2F
- Freud, S. (1991). *Vybrané spisy I*. Praha: Avicenum.
- Freud, S. (1993). *Vybrané spisy II.-III*. Praha: Avicenum.
- Freud, S. (2002). *Spisy z let 1913- 1917*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Freud, S. (1997). *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Faimberg, H. (2001). *Narcistický rodič a střet generací*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Fromm, E. (1996). *Umění milovat*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona.
- Fromm, E. (1996). *Lidské srdce*. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona.
- Greenberg, E. *Krátký průvodce hraniční, narcistickou a schizoidní poruchou osobnosti*. Nepublikovaný text. Praha: Institut pro Gestalt terapii.
- Hall, C., Lindzey, G., Loehlin, J., Manosevitz, M. (2002). *Úvod do teorií osobnosti* (3.vydání). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo.
- Horneyová, K. (2000). *Neuróza a lidský růst*. Praha: Pragma a Triton.
- Hartl, P. Hartlová, H. (2005). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Kernberg, O. (1999). *Normální a patologická láska*. Praha: Portál.
- Kohut, H. (1991). *Obnova Self*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Röhr, H. (2008). *Narcismus – vnitřní žalář*. Praha: Portál.
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Kuhl, J., Kazén, M. (2002). *PSSI - Inventář stylů osobnosti a poruch osobnosti*. Praha: Testcentrum.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Praško, J. a kol. (2003). *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál.

- Reiterová, E. (2006). *Statistické techniky a možnosti realizace výzkumu v psychologii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Ústav zdravotnických a statistických informací ČR. (2008) *Mezinárodní klasifikace duševních nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10. revize* (2.vyd.). Praha: Bomton Agency.
- Nakonečný, M. (2009). *Psychologie osobnosti*. Praha: Nakladatelství Academia.
- Tyl, J. Diagnóza narcismu. *Help24 psychologie duševního zdraví*. Získaný 20.3.2010 z http://www.help24.cz/index.php?page=clanky&view=diagnoza_narcismu
- Seifertová, D., Praško, J., Horáček, J., Höschl, C. (2008). *Postupy v léčbě psychických poruch*. Praha: Medical Tribune CZ.
- Smékal, V. (2004). *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal.
- Svoboda, M.(1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Vaknin, S., (2008, Nov 1). Malignant Self Love – Narcissism Revisted Homepage. *Healthy Place - America's Mental Health Channel*. Retrived May 26, 2010 from <http://www.healthyplace.com/personality-disorders/malignant-self-love/narcissism-narcissistic-personality-disorder-npd/menu-id-1469/>